

**Ilona Ekström
Kaisa Silventoinen**

**”KUN ELOKUUSSA ALOTTAA TYÖT, NIIN
SITÄ ASTUU SELLASEEN PUTKEEN, JOSTA
TULLAAN SITTE POIS KESÄKUUN ALUSSA.”**

**Nuorten ja kokeneiden opettajien kokemuksia
opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan**

**Kasvatustieteen
Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2016
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Ekström, Ilona ja Silventoinen, Kaisa. ”KUN ELOKUUSSA ALOTTAA TYÖT, NIIN SITÄ ASTUU SELLASEEN PUTKEEN, JOSTA TULLAAN SITTE POIS KESÄKUUN ALUSSA.” Nuorten ja kokeneiden opettajien kokemuksia opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan.

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos, 2016. 71 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksessa selvitettiin ja vertailtiin nuorten ja kokeneiden opettajien kokemuksia opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan. Opettajuuden vaikutuksia vapaa-aikaan on tutkittu vähän, joten tutkimuksemme tuottaa uutta tietoa. Tutkimuksemme oli mukana yhteensä kymmenen tutkittavaa, joista viisi oli nuoria ja viisi kokeneita opettajia. Kummatkin ryhmät koostuivat joukosta luokan-, erityis- ja aineenopettajia, Keski-, Etelä- ja Itä-Suomen alueilta. Määrittelimme nuoret opettajat alle viisi vuotta ja kokeneet opettajat yli kymmenen vuotta työelämässä toimineiksi henkilöiksi. Tutkimuksemme pääteemat olivat 1. opettajan arki, 2. vapaa-aika ja 3. jaksaminen. Tutkimuksen analysointivaiheessa kokeneiden opettajien kohdalla lisäteemaksi nousi neljäs teema: vinkit nuorille opettajille. Tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin ja aineisto kerätty teemahaastatteluilla. Analysoinnissa on käytetty laadullista sisällönanalyysiä sekä teemoittelua.

Sekä nuorten että kokeneiden opettajien oli hankala erottaa työ- ja vapaa-aikaa toisistaan, ja ne limittyivätkin opettajien arjessa toisiinsa. Kummatkin opettajaryhmät kokivat vapaa-ajan kohtaamiset oppilaiden tai vanhempien kanssa tavallisina vuorovaikutustilanteina. Kohtaamisten määrä riippui olennaisesti opettajan asuinpaikasta. Opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin sekä opettajien tarkkailu vapaa-ajalla koettiin myös ryhmien välillä samalla tavalla. Opettajuus näytti rajoittavan eniten niiden opettajien vapaa-aikaa, jotka asuivat samalla paikkakunnalla jossa olivat töissä ja jotka törmäsivät oppilaisiinsa kaikista eniten. Kiusallisia vapaa-ajan kohtaamistilanteita oppilaiden tai vanhempien kanssa kerrottiin tapahtuvan yleensä vain harvoin, mutta kokeneet opettajat toivat näitä tilanteita nuoria opettajia enemmän esille. Kokeneet opettajat korostivat myös nuoria opettajia enemmän opettajan velvollisuutta toimia vapaa-ajallaan roolimallina. Sekä nuoret että kokeneet opettajat kokivat työn määrän suurena, mutta nuoret opettajat kokivat työn määrän vaikuttavan selkeämmin omaan vapaa-aikaansa. Myös työhön käytetty energia suuntautui nuorilla ja kokeneilla opettajilla eri tavalla.

Hakusanat: nuori opettaja, kokenut opettaja, opettajuus, vapaa-aika, jaksaminen

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MONIULOITTEINEN OPETTAJUUS	8
2.1 Hyvän opettajan myytti	8
2.2 Opettajuuden rakentuminen	8
2.3 Opettajan työ- ja vapaa-aika.....	10
2.4 Työssä jaksaminen	13
2.5 Työn vastuu ja vaatimukset.....	15
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	17
3.1 Tutkittavat	17
3.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen kulku	19
3.3 Aineiston analyysi	21
3.4 Luotettavuus	22
3.5 Eettiset ratkaisut	24
4 TULOKSET	25
4.1 Opettajan arki	25
4.2 Vapaa-aika.....	28
4.2.1 <i>Moikataan, tervehditään</i> – kohtaamiset vapaa-ajalla	28
4.2.2 Toimiminen omana itsenään	31
4.2.3 Tietoisia ja tiedostamattomia valintoja	34
4.3 Jaksaminen	35
4.3.1 Opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin	36
4.3.2 Ajatustyötä uniin saakka – urheilu ja perhe-elämä auttavat	38
4.4 ”Et on muutakin elämää” –vinkkejä nuorille opettajille	41
5 POHDINTA	46
5.1 Työn määrä keskeisenä vapaa-ajan rajoittajana	46
5.2 Häilyvä työn ja vapaa-ajan raja	47
5.3 Opettajuus ja jaksaminen	51
5.4 Yhteenveto.....	52
5.5 Tulosten sovellettavuus ja jatkotutkimushaasteet	55

LÄHTEET	56
LIITTEET.....	62

1 JOHDANTO

Joidenkin näkökantojen mukaan opettajia pidetään edelleen nuhteettomina mallikansalaisina ja kansankynttilöinä (Vuorikoski 2009, 36). Ajatus siitä, etteivät opettajat ole ”tavallisia kansalaisia” on pitänyt näihin päiviin asti melko sitkeästikin pintansa. Usein opettajat kokevat olevansa erityisen tarkkailun kohteena työn ulkopuolellakin, mikä on poikkeuksellista moneen muuhun ammattiryhmään verrattuna. Esimerkiksi opettajan käyttäytymistä koetaan arvioitavan monelta taholta. (Löyttyniemi 2014.) Opettajan työtä kohtaan asetetaan paljon vaatimuksia ja odotuksia eri suunnista, ja tämä asettaa opettajan ammatin muihin ammatteihin nähden erikoisasemaan (Patrikainen 2000, 21). Opettajuus oli aiemmin täysipäiväistä työtä ja edustamista (Löyttyniemi 2014). Mutta missä tänä päivänä kulkee opettajan työ- ja vapaa-ajan raja?

Ajatus tutkimukseemme lähti omista pohdinnoistamme liittyen siihen, mitä opettajuus tuo tullessaan etenkin työelämän alkuvuosina. Kohdensimme tarkastelumme opettajan työ- ja siviilipersoonan väliseen suhteeseen ja siihen, miten opettajuus vaikuttaa opettajan vapaa-aikaan. Nuoria opettajia on tutkittu paljon, mutta opettajuuden vaikutuksia opettajien vapaa-aikaan vähän. Pohdimme kandidaatintutkielmamme päätteeksi mahdollisia jatkotutkimusvaihtoehtoja, joista yksi oli vertaileva tutkimus kokeneiden ja nuorten opettajien välillä (Ekström & Silventoinen 2014, 34). Päätimme gradututkielmassa jatkaa aloittamaamme tutkimusta. Tutkimuksessa halusimme syventää tarkastelemaamme aihetta vertaamalla nuorten opettajien kokemuksia kokeneiden opettajien kokemuksiin, ja päädyimme tekemään vertailututkimuksen. Haimme vastauksia seuraaviin kysymyksiin: *Miten opettajuus vaikuttaa vapaa-aikaan nuorilla opettajilla? Miten opettajuus vaikuttaa vapaa-aikaan kokeneilla opettajilla? Eroavatko nuorten ja kokeneiden opettajien kokemukset opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan? Muuttuuko kokemus opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan työvuosien lisääntyessä?* Keräsimme aineiston haastattelemalla, ja pohjana haastatteluille toimi aiemmassa tutkimuksessakin käyttämämme haastattelurunko, jota muokkasimme ennen kokeneiden opettajien haastatteluita. Lisäsimme haastattelurunkoon kysymykset nuorille opettajille annettavista vinkeistä sekä siitä, kokevatko tutkittavat opettajuuden vaikutusten vapaa-aikaan muuttuneen heidän työuransa aikana.

Kandidaatintutkielmassa (Ekström & Silventoinen 2014) haastattelimme nuoria opettajia, jotka olivat toimineet opettajan ammatissa korkeintaan viisi vuotta. Nuorten opettajien työn ja vapaa-ajan raja osoittautui tutkimuksessa melko joustavaksi ja tilannekohtaiseksi. Haastattelemamme nuoret opettajat tekivät kaikki vähintäänkin työhön liittyvää ajatustyötä vapaa-ajallaan, mutta myös opetusmateriaalin valmistelua, kokeiden korjausta sekä arviointia tehtiin työajan ulkopuolella. Opettajat kokivat myös työhön liittyvien, yleensä negatiivisten, asioiden jäävän herkästi pyörimään mieleen vielä vapaa-ajallekin. Keskeisin tutkimustulos oli, että työmäärän suuruudesta, kiireestä sekä työhön liittyvästä ajatustyön tekemisestä johtuen työajan ei koettu riittävän kaiken tarpeellisen tekemiseen, vaan opettajat kokivat tästä syystä joutuvansa tekemään töitä myös vapaa-ajallaan. Nuoret opettajat kokivat, että työajan ulkopuolella tehty työ vähensi heidän vapaa-aikaansa. (Ekström & Silventoinen 2014, 29–32.)

Nuoret opettajat kokivat opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin vaihtelevalla tavalla. Tutkittavien omistautuminen ja suhtautuminen työhön näytti vaikuttavan siihen, miten opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin koettiin. Osa tutkittavista omistautui työlleen muita vahvemmin, mikä vaikutti siihen, kuinka voimakkaana opettajuuden vaikutus ihmissuhteisiin koettiin. Kaikki haastattelemamme opettajat kokivat, ettei heidän ole tarvinnut muuttaa elämäntapojaan opettajuuden myötä. Opettajat kokivat niin sanottuna roolimallina toimimisen vapaa-ajalla tulevan heiltä luonnostaan, eikä roolimalliuden koettu liittyvän opettajuuteen. Vaikka nuoret opettajat kokivat opettajuuden jossain määrin vaikuttavan heidän vapaa-aikaansa, vaikutuksia ei kuitenkaan koettu suurena rasitteena. Vaikutti siltä, että tutkittavat olivat melko luottavaisia sen suhteen, että työ tulee helpottumaan työvuosien lisääntymisen myötä. (Ekström & Silventoinen 2014, 29–32.)

Kandidaatintutkielman pohjalta asetimme pro gradu -tutkimukseen ennakkolehtämukseksi, että kokeneilla opettajilla opettajuus vaikuttaa vapaa-aikaan eri tavalla kuin nuorilla opettajilla. Nuorilta opettajilta saamiemme tulosten pohjalta teimme johtopäätöksen siitä, että opettajien työ helpottuu työvuosien lisääntymisen myötä. Lähdimme selvittämään näiden ennakkoletusten paikkansapitävyyttä. Lisäksi halusimme selvittää, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia nuorten ja kokeneiden opettajien kokemusten välillä on liittyen opettajuuden vapaa-aikaan kohdistuviin vaikutuksiin. Jatkoimme tutkimustamme laadullisin menetelmin ja toteutimme haastattelut teemahaastatteluin.

Tutkimuksemme antaa tietoa opettajuudesta ja sen suhteesta vapaa-aikaan. Kokoneiden opettajien pitkäaikainen työkokemus antaa viitteitä opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan pidemmällä aikavälillä. Tutkimus auttaa myös hahmottamaan opettajuuden moniulotteista luonnetta. Tutkimuksen antama tieto voi esimerkiksi lisätä työelämään siirtyvien opettajien työssä jaksamista, sillä tutkimuksen tuloksista voi saada kuvan siitä, mitä opettajuus mahdollisesti tuo tullessaan. Tutkimus voi lisätä myös kokoneempien opettajien tietoisuutta opettajuudesta, sillä sen vaikutuksia vapaa-aikaan ei välttämättä tule pohtineeksi omalla kohdallaan. Tutkimus lisää tietoa opettajan työn kokonaisvaltaisesta luonteesta ja auttaa hahmottamaan, mitä kaikkea opettajana olemiseen liittyy.

2 MONIULOITTEINEN OPETTAJUUS

2.1 Hyvän opettajan myytti

Opettaja on aikoinaan ollut Suomessa jopa hieman pelätty hahmo, mutta opettajia on maassamme aina myös arvostettu. Arvostuksen kohteena olevan opettajan on odotettu toimivan esimerkillisesti. (Cantell 2011, 154–155.) Myytti hyvästä opettajuudesta on sitkeä, ja se on muotoutunut pitkän ajan kuluessa. Etenkin aikana, jolloin opettajan asema oli yhteiskunnassa hyvin korkealla, heti papin ja apteekkarin jälkeen, opettajaan liitettiin tyypillisesti kuuluvaksi ihanteellisia ja epärealistisiakin ominaisuuksia. Monet niistä ovat säilyneet ”toisina” yhä tähän päivään saakka. (Koro 1998, 132.) Opettajien on odotettu puhuvan kauniisti, pukeutuvan siististi ja toimivan rikkeettömästi (Cantell 2011, 154–155; Poutala 2010, 143). Tikkasen (2011, 7–8) mukaan opettajiin kohdistetaan osittain edelleenkin odotuksia toimia ”kultaisen keskitien” mukaisesti niin, ettei toiminta olisi yhteisön paheksumaa.

Tutkimuksissa on noussut esille myös opettajien omia tuntemuksia aiheeseen liittyen. Cantell (2011) kirjoittaa tutkimuksessaan aineenopettaja Tuomon mietteen: ”Tavallaan opettajan rooli tuntuu toisinaan inhottavalta, koska ei voi olla aina oma itsensä.” (Cantell 2011, 154–155.) Myyteistä vapautuminen auttaisi opettajia esimerkiksi työssä jaksamisessa. Jatkuva epäaidon roolin ylläpitäminen työn ohessa voi olla henkisesti hyvin uuvuttavaa. Nämä henkiset voimavarat, jotka kuluvat hyvän opettajan myytin ylläpitämiseen, olisi syytä käyttää oppilaiden kasvun ja kehityksen tukemiseen. (Koro 1998, 132.) Cantellin (2011, 154–155) mukaan opettajilta ei nyky-yhteiskunnassa kuitenkaan enää odoteta samaan tapaan yhdenmukaista ”opettajakäyttäytymistä”.

Jokaisella meistä on, oppilaan näkökulmasta katsottuna, omat henkilökohtaiset kokemuksemme opettajuudesta, opettajan työstä sekä siitä, millainen on hyvä opettaja (Korpinen 1996, 14). Nämä kokemukset ja käsitykset opettajuudesta saattavat vaikuttaa siihen, millaista toimintaa pidämme opettajalle soveliaana (Korpinen 1996, 14, 51).

2.2 Opettajuuden rakentuminen

Opettajuus on henkilökohtainen asia (Korpinen 1996, 14). Sen katsotaan olevan vapaaehtoinen elämäntapavalinta ja monesti sen kerrotaankin olevan enemmän kuin pelkkä työ

(Leaman 2008, 118). Opettajuuteen voidaan ajatella liittyvän kaiken sen, minkä ajattelemme kuuluvan opettajana olemiseen, opettajan asemaan, ominaisuuksiin tai odotuksiin, toiveisiin ja kokemuksiin (Korpinen 1996, 14). Luukkainen (2005) määrittelee opettajuuden kuvaksi opettajan työstä. Jokainen opettaja toteuttaa omaa opettajuuttansa omista näkökulmista, yksilöllisistä toimintatavoista, tavoitteista ja merkityksistä käsin, eikä kahta samanlaista opettajuutta ole Luukkaisen mukaan olemassa. (Luukkainen 2005, 17–18.) Opettajalla on oikeus, mutta myös velvollisuus, löytää oma opettajuutensa ja toimia opettajana omana itsenään (Perttula 1999, 19, 54). Jo vuosikymmeniä sitten Haavio (1948, 26) kirjoitti kasvatuksen kannalta olevan jopa pelottavaa, jos opettajat olisivat kaikki samanlaisia, eikä opettaja saisi toimia työssään omana persoonanaan.

Opettajuuden voidaan katsoa koostuvan kahdesta eri ulottuvuudesta: ensimmäisessä ulottuvuudessa tarkastellaan opettajuutta yksilön omasta näkökulmasta, toisessa ulottuvuudessa yhteiskunnan edellyttämästä suuntautumisesta opettajan työhön. Tiivistetysti opettajuus voidaan määritellä opettajan tehtäväksi yhteiskunnassa. (Luukkainen 2005, 17–18.) Toisen näkökulman mukaan opettajuuden voidaan ajatella sijoittuvan yhteisöllisen ja henkilökohtaisen identiteetin välimaastoon (Kari 1990, 103). Henkilökohtainen opettajuus voidaan määrittää pohtimalla esimerkiksi omaa opettajuutta, arvoja ja tavoitteita (Heikkinen 2000, 13–14).

Hakkarainen, Lonka ja Lipponen (2005) ovat kuvanneet Dreyfusin ja Dreyfusin (1986, 21–31) asiantuntijuuden kehittymisen mallia. Mallin mukaan tie noviisista ekspertiksi rakentuu viiden portaan kautta. Aloittelijan vaiheessa opettajan katsotaan noudattavan tarkasti suunnitelmiaan ja hämmentyvän, jos opetustilanteessa tapahtuu muutoksia. Kehittyneen aloittelijan tasolla opettaja oppii havaitsemaan erilaisia ongelmia ja kehittää ratkaisumalleja niiden selvittämiseksi. Pätevän tason vaiheessa opettajalla on jo käytössään paljon erilaisia ratkaisumalleja ja hän ottaa vastuuta ja sitoutuu yhteisön toimintaan. Taitajan tason vaiheessa opettaja kokee vahvaa sitoutumista työhönsä ja hän on omaksunut nopean ja joustavan toimintatavan. Korkeimmalla portaalla, asiantuntijan tasolla, opettaja löytää tilanteisiin oikeat ratkaisut ilman erityisiä haasteita. (Hakkarainen ym. (2005, 77–78.)

Opettajuus kehittyy monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksessa. Perhe, koulutuksen mukanaan tuomat kokemukset sekä henkilökohtaisen elämän onnistumiset ja vastoinkäymiset luovat perustan opettajuudelle. (Vuorikoski & Törmä 2009, 13; Kari & Heikkinen

2001, 44.) Opettajuuden kehittymistä kuvaillaan henkiseksi kasvuprosessiksi, jota voidaan verrata esimerkiksi vanhemmuuteen kasvamiseen. Opettajuuteen kasvetaan ja kypsytään, kun moniin muihin ammatteihin koulutaudutaan tai valmistutaan. Opettajan työn yhteydessä puhutaan opettajuudesta ja muiden kasvatustoimien yhteydessä esimerkiksi isyydestä tai äitiydestä. Harvoin sen sijaan kuulee puhuttavan esimerkiksi pankkiiriudesta tai sihteeriydestä. Opettajan ammatti liittyy siis vahvasti kasvatuksellisuuteen. (Kari & Heikkinen 2001, 44.) Suomen Rehtorien tekemän kyselyn vastauksista nousi esille ajatus siitä, että myös rehtorin työ muistuttaa kovasti äitiyttä. Työstä ei täysin vapaudu, kun siihen on kerran ryhtynyt. (Nissilä 2015, 4.)

Opettaja nähdään aktiivisena toimijana, joka itse rakentaa oman opettajuutensa. Vuorovaikutus muiden henkilöiden sekä yhteiskunnan kanssa vaikuttaa myös osaltaan opettajuuden rakentumiseen. Tästä syystä opettajuutta tutkiessa tulisikin tarkastelun kohteeksi ottaa opettajien oma näkökulma ja tutkia sitä, millaisena he oman työnsä kokevat. (Heikkinen, Moilanen & Rähä 1999, 7.) Opettajuuden moniulotteisuus ja -kerroksisuus tarjoaa jatkuvasti haasteita ilmiön syvällisen luonteen ymmärtämiseksi (Vuorikoski 2009, 32).

2.3 Opettajan työ- ja vapaa-aika

Opettaja toimii vastuullisessa kasvatuksellisessa tehtävässä lasten ja nuorten kanssa toimiessaan, ja opettajan työn katsotaankin olevan yhteiskunnallisesti tärkeää sekä vaikuttavan yhteiskuntaan syvällisesti. Opettajan ammatti koetaan usein myös vaativana ja kuluttavana ihmissuhdeammattina. Tämä saattaa johtua siitä, että opettajien ammattiryhmä on usein kritiikin kohteena ja heihin kohdistetaan paljon erilaisia rooli-odotuksia. (Korpinen 1996, 26, 51.)

Opettajan työ koostuu oman työn tutkimisesta ja sen pohjalta rakentuvasta työn tekemisestä (Luukkainen 1998, 8). Yhteiskunta muuttuu jatkuvasti, ja laajenevien vaatimusten rinnalla myös opettajien rooli ja vastuu lisääntyvät (Vuorikoski 2009, 170; Willman 2000, 107–108). Pärjätäkseen työssään opettajan on oltava muutoskykyinen ja -haluinen. Opettajan tulisi kasvatustalouden ammattilaisena osallistua aktiivisesti yhteiskunnan toimintaan, sillä hän näkee työssään päivittäin yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset lasten ja nuorten kautta. Opettajien odotetaan samanaikaisesti olevan oppilaiden kokonaisvaltaisen kehityk-

sen tukijoita, opetusta uudistavia tiedon etsijöitä sekä yhteiskunnallisia vaikuttajia. (Syrjälä 1998, 30–32.)

Työn ja vapaa-ajan raja nähdään asiantuntijatyöhön liittyvissä tehtävissä usein häilyvän, sillä työaikana ei välttämättä ole riittävästi aikaa tai mahdollisuuksia hoitaa kaikkia vaadittavia tehtäviä. Teknologian kehittymisen myötä myös töiden kotiin vieminen on helpottunut. (Työ- ja vapaa-aika 2014.) Opettajan opetukseen liittyvä työaika ei jousta: jos oppitunti alkaa kahdeksalta aamulla, paikalla on oltava silloin. Opettajien työstressiä lisäävät jatkuvat organisaatiomuutokset, joiden myllerryksessä opettajalle saattaa syntyä tunne siitä, ettei hän ole riittävä tai pysty vaikuttamaan omiin asioihinsa. (Tikkanen 2016, 5.)

Opettaja -lehden mediakyselyssä (2011) tutkittiin, kokevatko opettajat joutuvansa yleisön silmätikuiksi vapaa-ajallaan. Tutkimuksessa ilmeni, että opettajat kokevat heiltä vaadittavan myös koulun ulkopuolella hyvää ja hillittyä käyttäytymistä. Hyvän opettajan katsotaan pitävän kohtuuden kaikessa tekemisessään ja elävän ydinperheessä, eikä hyvä opettaja missään tapauksessa esimerkiksi juopottele julkisella paikalla. Suurimmaksi ongelmaksi vastaajat kokivat ulkopuolisten tarkkailun liittyen opettajan alkoholinkäyttöön, ja yksi viidestä kertoi tunteneensa ”silmät selässään” käydessään Alkossa tai yökerhossa. Vielä 1900-luvun alussa yhteiskunnassa vallitsi ajatus siitä, ettei opettajan ole sopivaa juoda alkoholia edes vapaa-ajallaan. Tutkimukseen osallistuneiden mielestä opettajien negatiivisina koetut tekemiset, esimerkiksi erilaiset rikkeet ja väärinkäytökset, nostetaan julkisuudessa esille muiden ammattiryhmien edustajia herkemmin. (Tikkanen 2011, 7–8.) Tästä tuoreena esimerkkinä mainittakoon miljoonia katsojia kerännyt tv-ohjelma Haluatko miljoonääriseksi, johon osallistunutta nuorta opettajaa riepoteltiin ohjelman ulostulon jälkeen eri medioissa opettajan ”tietämättömyydestä” johtuen (Me Naiset 2016).

Opettaja -lehden kyselyyn vastanneista suurin osa koki asuinkunnan koon vaikuttavan opettajan asemaan. Pienemmällä paikkakunnilla opettajaa pidetään usein ”pikkujulkiksena”, jonka tekemisiä seurataan. Jopa ostokassien sisältöä saatetaan tarkkailla. Vaikka kyselyyn vastanneiden keskuudessa opettajan vapaa-ajan tekemisten koettiin olevan erityisen tarkkailun kohteena, vain harva opettaja antoi sen vaikuttaa elämäänsä. Esimerkiksi vain yksi kolmesta vastaajasta kertoi oppilaiden vanhempien kohtaamisten vapaa-ajalla olevan vaivaannuttavia. Kyselyssä opettajien erityistarkkailun rinnalle nostettiin myös arvostus ja kunnioitus opettajia kohtaan. Eräs kyselyyn vastanneista korosti opettajan asemaa

toteamalla, että kansankynttilän täytyy olla muita enemmän ”liekeissä”. (Tikkanen 2011, 7–8.)

Suomen Rehtorit kartoittivat lukuvuoden alkaessa syksyllä 2015, kuinka paljon rehtorit olivat menneen kesälomansa aikana tehneet töitä. Kyselyyn osallistui 404 rehtoria. Suurin osa vastanneista piti työnsä luonnetta sellaisena, että he kokevat aina olevansa, enemmän tai vähemmän, töissä. Monia kyselyyn osallistuneita työasiat mietityttivät myös lomaaikana. Osa vastanneista koki, ettei akkujen lataaminen tulevaa lukuvuotta varten onnistu, kun työasiat pyörivät mielessä lomallakin. Toisaalta kyselyyn vastanneet olivat kuitenkin sitä mieltä, että uusi lukuvuosi on helpompi aloittaa, kun lomallakin on tullut pohtineeksi työasioita. Loman aikana rehtoreita työllistivät esimerkiksi rekrytoinnit, sähköposteihin ja Wilma-viesteihin vastaaminen sekä laskut ja lomautusten järjestelyt. Kyselyn vastausten mukaan työkokemus helpottaa työstä irrottautumista. Suomen Rehtorien tekemän tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että sähköisten ympäristöjen yleistyttyä rehtorin helposti ajatellaan olevan aina tavoitettavissa. (Nissilä 2015, 4.)

Opettajan ammattia pidetään kutsumusammattina, ja opettajilla ajatellaan usein olevan sisäinen, persoonallinen suhde omaan työhönsä. Työn katsotaan olevan enemmän kuin siihen kuuluvien tehtävien hoitamista. Opettajan työtä tehdään omalla persoonalla, ja tämän takia työn erottaminen muusta elämästä on kasvatusalalla haastavaa. (Blomberg 2008, 9.) Aiempien tutkimusten mukaan nuoret opettajat saattavat kokea työstä irtautumisen iltaisin, öisin ja viikonloppuisin haasteelliseksi, mutta kokeneemmat opettajat oppivat työvuosien myötä tasapainottelemaan vaativan työn ja vapaa-ajan välillä (Viskari 2009, 146). Opiskeluista itse opettajantyöhön siirtymisen vaihetta sanotaankin uran herkimmäksi vaiheeksi, jolloin koulutuksessa saadut valmiudet kohtaavat todelliset työn haasteet (Blomberg 2008, 55). Opettajan työuran ensimmäisiä työvuosia on luonnehdittu hengissä säilymisen ja itsensä löytämisen vuosiksi (Achinstein & Athanases 2006, 3–4). Hubermanin (1995, 204) mukaan aloittavan opettajan työ onkin selviytymistä päivä kerrallaan.

Kun työtä tehdään omalla persoonalla, voivat siinä ilmenevät vaikeudet ulottua opettajan koko elämään ja minäkäsitykseen (Niemi 1998, 95). Jotta oma jaksaminen ammattilaisena ja ihmisenä yleensä olisi turvattu, tulisi opettajan identiteetin olla vahva (Heikkinen 1998, 96). Työn suuri määrä on yksi tärkeä syy siihen, että opettajat kokevat työssään uupumusta ja pahoinvointia (Willman 2000, 107–108).

2.4 Työssä jaksaminen

Opettajan työtä ja vapaa-aikaa on usein vaikeaa erottaa toisistaan ja opettajan voi olla haastavaa päästä vapaa-ajallakaan täysin irti työstään. Työstä irtautumista saattavat hankaloittaa esimerkiksi oppilaiden tai heidän vanhempiensa kohtaamiset vapaa-ajalla. (Kalimo 1987, 53.) Teknologian kehittyminen on tehnyt opettajan työn ja vapaa-ajan rajasta entistä häilyvämmän, sillä se on mahdollistanut opettajan tavoitettavuuden ympäri vuorokauden (Kalimo 1987, 53; Löyttyniemi 2014). Opettajien vapaa-aikaa kuormittavat myös esimerkiksi työn kiireisyys, tuntien suunnittelu ja valmistelu sekä kokeiden korjaukset ja hallinnolliset tehtävät, joihin varsinainen työaika ei riitä. Myös melu, puutteelliset työtilat sekä oppilaiden erilaiset ongelmalliset perhetilanteet kuormittavat opettajien vapaa-aikaa. (Kalimo 1987, 53; Saloviita 2000, 29.) Työn ylikuormittuneisuuteen voidaan vaikuttaa esimerkiksi henkilökohtaisten arvojen ja tavoitteiden tärkeysjärjestyksen tarkistamisella ja etsimällä itselleen sopivia, elämää rikastuttavia vapaa-ajanviettopaikoja (Kohonen & Kaikkonen 1998, 135).

Opettajat kokevat työssään erittäin stressaavina tekijöinä työn määrän sekä kiireen (Kalimo & Toppinen 1997, 25–26). Kiire näyttäisi siis olevan hyvin merkittävä opettajan työssä jaksamiseen vaikuttava seikka. Työilmapiiri rakentuu herkästi kiireelliselle, rutiininomaiselle toiminnalle. Aikapula on merkittävä ongelma sekä koulun arjessa että opetuksen kehittämisessä ja uudistuksissa. Usein ei ole aikaa pysähtyä pohtimaan sitä, mistä kiire johtuu, tai keskustelemaan kollegoiden kanssa työn lähtökohdista. Ensisijainen syy kiireyteen ovat koulun ulkopuoliset tekijät. Näitä ovat esimerkiksi opetussuunnitelman tavoitteiden ja sisältöjen ylikuormitus suhteessa käytettävissä olevaan aikaan. Lisäksi kiireellistä ilmapiiriä pitävät yllä käytettävissä oleviin resursseihin liittyvät ryhmäkokojen suurentamiset. (Koro 1998, 134–136.)

Ihmisen suhtautuminen omaan työhönsä vaikuttaa työssä jaksamiseen. Jaksamisen ääripäinä voidaan pitää henkilöitä, joissa toinen on työssään hyvinvoiva ja toinen uupunut. (Niskanen 1998, 13.) Vaativissa ihmissuhdetöissä työskentelevät tarvitsevat tukea monin eri tavoin. Opettajan työ koetaan erityisen vastuulliseksi ja raskaaksi, mutta tärkeää jaksamisen kannalta on se, ettei sitä koeta vain päivästä toiseen puurtamisena. Työssä jaksaminen vaatii iloa ja tunnetta työnhallinnasta. Suurin osa opettajista kuitenkin on tyytyväisiä ja innostuneita työstään ja kokee työn palkitsevaksi. (Nevalainen & Nieminen 2010, 192–

194.) Nevalainen ja Nieminen (2012) ovat koonneet esimerkkejä opettajaa työssä kuormittavista tekijöistä:

- Puuttuva tai riittämätön johdon tuki
- Vaikea oppiaines ja hankalat oppilaat
- Yksin työskentely ja kollegiaalisen tuen puute
- Henkilökohtaisen elämän ongelmat, esimerkiksi perhe- ja päihdeongelmat
- Traumaattiset tilanteet
- Puutteelliset keinot käsitellä stressiä.

Edellä mainituista tekijöistä voidaan hyvin nähdä, kuinka monet seikat vaikuttavat opettajan työssä jaksamiseen. Opettajan uran alkuvuosina suurimpina kuormittajina nähdään etenkin työn mukana tuoma vastuu, kiire ja erilaiset vaatimukset. (Nevalainen & Nieminen 2010, 192.) Työpaikan ihmissuhteet vaikuttavat myös oleellisesti työssä jaksamiseen, oli kysymys sitten opettajan ja oppilaiden, opettajien keskinäisistä tai opettajan ja rehtorin välisistä suhteista. Pitkään jatkuvat ristiriidat voivat johtaa vakaviin stressitiloihin. Tämä aiheuttaa sekä psyykkisen tasapainon ongelmia että fysiologisten toimintojen häiriöitä, mutta saattaa ilmetä myös työpoissaoloina. (Kalimo 1987, 48–50.)

Opettajien työssäjaksamiseen ja työstressin hallitsemiseen niin työ- kuin vapaa-ajallakin on monenlaisia tapoja. Opettajilla on usein käytössään eri keinoja, joiden avulla he pystyvät hallitsemaan stressaavia tilanteita tai lievittämään stressin vaikutuksia. (Koivisto 2013, 58.) Koivisto (2013, 58) esittelee pro gradu -tutkimuksessaan opettajien selviytymiskeinoja stressaavissa tilanteissa:

- Harrastukset
- Terveelliset elämäntavat
- Perhe ja ystävät
- Töiden suunnittelu ja priorisointi
- Stressaavista asioita puhuminen
- Ongelmien aktiivinen ratkaiseminen
- Työn ja vapaa-ajan erottaminen.

Opettajien yleisimpinä työssäjaksamista tukevinä keinoina voidaan pitää harrastusten avulla ongelmista irtautumista, työtovereiden ja perheen tukea sekä asioiden pohtimista ja ongelmien ratkaisukeinojen selvittämistä. Näitä keinoja opettajat käyttävät tilanteista riippuen.

(Salo & Kinnunen 1993, 90.) Työssään jaksava ihminen on toiveikas, luova ja osaava. Jakaminen liittyy vahvasti henkilön omaan elämänhallintaan. (Siitonen 2001, 66.)

Opettajat ovat usein luonteeltaan empaattisia ja tunnollisia. Tämä voidaan nähdä huonona yhtälönä, sillä usein oppilaiden huolia ja tekemättömiä tehtäviä riittää pohdittavaksi yömyöhään asti. Joka kolmannen suomalaisen katsotaan kärsivän unettomuudesta, ja myös opettajia kuuluu tähän joukkoon. Kun päiväohjelmaan sisältyy rauhoittumisen hetkiä, tulee unikin illalla paremmin. Opettajan työn hektisyys vaatii veronsa, eikä rauhoittuminen kesken työpäivän välttämättä onnistu. Osa vanhemmista saattaa pitää opettajaa huonona opettajana, jos tämä ei vastaa iltayhdeksältä tulleisiin Wilma-viesteihin välittömästi. Myös erinäiset työyhteisön ongelmat ja riidat oppilaiden ja huoltajien kanssa voivat viedä opettajalta yöunet. Yöuniin voi kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi tekemällä työt työpaikalla eikä illalla kotona. Myös liikunta voi auttaa saamaan ajatukset pois työasioista ja näin helpottaa unen saantia. Lisäksi olisi tärkeää hyväksyä se, ettei aina voi olla täydellisen tehokas. (Tikkanen 2016, 5.)

2.5 Työn vastuu ja vaatimukset

Koulutuksen jatkuvan kehittämisen myötä opettajien työtehtävät ovat laajentuneet. Esimerkiksi suunnittelutyö, dokumentointi sekä yhteistyöpalaverit eri tahojen kanssa ovat lisääntyneet. Nämä velvollisuudet koetaan aikaa ja energiaa kuluttaviksi, mutta toisaalta ne lisäävät opettajan työn monipuolisuutta. (Vuorikoski 2009, 170; Webb ym. 2004, 38.)

Opettajat kokevat työnsä muuttuneen vaativammaksi. Monen mielestä saatu koulutus ei vastaa tämän päivän haasteisiin. Koulun toimintaympäristö on muuttunut, ja se on vaikuttanut muun muassa opettajan ja koulun arvovallan vähenemiseen. Lisäksi oppilaiden yksilölliset erot ovat kasvaneet. Kulttuuriset muutokset näkyvät myös koulumaailmassa muun muassa teknologisoitumisen myötä. (Kiviniemi 2000, 7.)

Koulukulttuurissa on merkittävä rakenteellisen uudistamisen kohde: aika. Työpäivästä tulisi pyrkiä varaamaan aikaa opettajien välisille keskusteluille, yhteiselle suunnittelulle ja arvioinnille. Aikapula varjostaa myös koulun opetuskäytäntöjen kehitystä ja uudistamista. Tämä vaatii työtottumusten muutosta myös opettajien suunnalta. (Salhberg 1996, 235–236.) Ajan puutteen lisäksi stressiä aiheuttaa resurssien jatkuva väheneminen, joka näkyy etenkin puutteena oppimateriaaleissa ja opetustiloissa (Koivisto 2013, 73).

Kuten monissa muissakin ammateissa, myös opettajan ammatissa eettiset ohjeistot nousevat vahvasti esille, ja ilmentävät työn edellyttämää asennetta ja vastuuta. OAJ on määritellyt opettajan eettiset periaatteet. Niiden mukaan opettajan tulee sitoutua omaan työhönsä ja sitä määrittävään normistoon. Opettajan on hyväksyttävä oppilaat ainutlaatuisina ihmisinä, kohdeltava heitä inhimillisesti ja kunnioittaa heidän oikeuksiaan. Opettajan tulee huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on samat oikeudet ja velvollisuudet kulttuurista tai muista henkilökohtaisista ominaisuuksista riippumatta. Opettajan on myös kunnioitettava työtovereitaan ja arvostettava tehtäväänsä. Eettisiin periaatteisiin kuuluu myös opettajan velvollisuus toimia yhteistyössä eri tahojen, kuten oppilaiden huoltajien ja terveydenhuollon kanssa. Opettajan on pyrittävä kasvattamaan oppilaistaan yhteiskunnan vastuullisia jäseniä. (Opettajan eettiset periaatteet 2016).

Työn vastuullisuus pohjautuu ammattitaitoon sekä tietoon, arvioihin ja normeihin. Opettajien vastuu ja perustehtävät määritellään lainsäädännöissä ja normistoissa, esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, josta käy ilmi esimerkiksi se, että opettajan on noudatettava opetuksen järjestäjän hyväksymää opetussuunnitelmaa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 14). Yhteiskunnan tulee voida luottaa opettajien toimivan ammatissaan eettisesti ja ammattietiikkaa noudattaen. Yhteiskunnan muutokset ovat tuoneet opettajat lähemmäksi oppilaita, ja tästä syystä opettajien vastuu oppilaiden kehityksestä on entistä suurempi. Myös yhteistyö eri kasvatustahojen kanssa on lisääntynyt. Opettajan on ammatissaan syytä pohtia ja arvioida omaa toimintaansa sekä päämääriensä eettisyyttä. Opettajalla on ammatissaan oikeus ja velvollisuus oman persoonansa kehittämiseen ja hoitamiseen sekä oikeudenmukaiseen kohteluun. (Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet 2006.) Opettajan ammatti voidaan määritellä yhdeksi tärkeimmistä eettisistä ammateista (Patrikainen 2009, 27).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkittavat

Määrittelimme tutkimuksessa nuoreksi opettajaksi henkilöt, jotka ovat toimineet luokanopettajan, erityisopettajan tai aineenopettajan ammatissa enintään viisi vuotta. Kokeneeksi opettajaksi määrittelimme puolestaan henkilöt, jotka ovat toimineet opettajina vähintään kymmenen vuotta. Määrittelimme kokeneen opettajan rajaksi kymmenen vuoden työkokemuksen, sillä katsoimme tämän ajan riittävän työn vakiintumiseen. Hubermanin (1995, 204) mukaan työn vakiintumiseen riittävä aika on neljästä kuuteen työvuotta.

Haastateltavina tutkimuksessamme oli viisi nuorta ja viisi kokenutta opettajaa. Mukana oli mies- ja naisopettajia sekä luokan-, aineen- ja erityisopettajia. Haastattelemistamme nuorista opettajista yksi oli miespuolinen ja neljä naispuolisia. Kokeneista opettajista kaksi olivat miespuolisia ja kolme naispuolisia. Nuorten ja kokeneiden opettajien ryhmissä oli kummassakin mukana yksi erityisopettaja, yksi aineenopettaja sekä kolme luokanopettajaa. Molemmissa opettajaryhmissä mukana oli myös yksi yliopistossa opettava opettaja, jonka pohjakoulutus oli luokanopettajan koulutus. Kokeneista opettajista kaksi toimi lisäksi apulaisrehtorina. Tutkittavat asuivat ja työskentelivät Keski-, Etelä- ja Itä-Suomen alueella. Tutkittavat olivat omia tuttujamme tai tuttujemme kautta hankittuja. Tuttuihin henkilöihin oli helppo saada yhteys ja saimme tapaamisten aikataulut sovittua sujuvasti. Tutkittavien nimet on muutettu ja suojattu pseudonimillä identiteettien salassa pysymisen turvaamiseksi.

Taulukko 1 Nuorten opettajien taustatiedot

	Pohjakoulutus	Vuodet työelämässä	Sukupuoli	Ikä
Vilja	KM, luokanopettaja	3	Nainen	30
Helinä	KM, erityisopettaja	4	Nainen	31
Linda	FM, äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettaja	5	Nainen	29
Tuukka	KM, luokanopettaja	2	Mies	26
Venla	KM, luokanopettaja	2	Nainen	27

Taulukossa 1 on kuvattu nuorten opettajien taustatiedot. Vilja on valmistunut kasvatustieteen maisteriksi, ollut työelämässä kolme vuotta ja toimii tällä hetkellä yliopiston opettajana. Helinä on valmistunut kasvatustieteen maisteriksi erityispedagogiikan laitokselta ja ollut työelämässä neljä vuotta. Linda on filosofian maisteri, joka toimii äidinkielen- ja kirjallisuuden aineenopettajan työtehtävissä ja työelämässä hän on ollut viisi vuotta. Tuukka ja Venla ovat kumpikin kasvatustieteen maistereita ja toimineet luokanopettajan tehtävissä kaksi vuotta. Nuoret opettajat sijoittuivat ikävälille 26–31 vuotta.

Taulukko 2 Kokeneiden opettajien taustatiedot

	Pohjakoulutus	Vuodet työelämässä	Sukupuoli	Ikä
Elina	KM, erityisluokanopettaja	10	Nainen	34
Matti	KM, luokanopettaja	30	Mies	53
Niina	FM, saksan ja ruotsin aineenopettaja	15	Nainen	43
Saara	KM, luokanopettaja	31	Nainen	55
Pentti	KM, LitM, LitL	25	Mies	51

Taulukossa 2 on kuvattu kokeneiden opettajien taustatiedot. Elina on valmistunut kasvatustieteiden maisteriksi erityispedagogiikan laitokselta ja ollut työelämässä kymmenen vuotta. Matti on kasvatustieteiden maisteri, joka on toiminut luokanopettajan tehtävissä kolmekymmentä vuotta. Lisäksi Matti toimii myös vararehtorina. Niina on filosofian maisteri,

joka toimii saksan- ja ruotsinopettajana sekä vararehtorina. Hän on ollut työelämässä viisitoista vuotta. Saara on kasvatustieteiden maisteri ja toiminut luokanopettajan tehtävissä kolmekymmentäyksi vuotta. Pentti on valmistunut kasvatustieteiden ja liikuntatieteen maisteriksi sekä liikuntatieteen lisensiaatiksi. Työkokemusta opetusosalta hänellä on kaksikymmentäviisi vuotta, joista kymmenen luokanopettajana ja loput yliopiston opettajana. Kokee neet opettajat sijoittuvat ikävälille 34–55 vuotta.

3.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen kulku

Tavoitteenamme oli ymmärtää tutkimaamme ilmiötä ja haastateltavien näkökulmaa mahdollisimman syvällisesti, joten valitsimme tutkimustavaksemme kvalitatiivisen tutkimusotteen. Tavoitteenamme oli kerätä aineisto ihmislähtöisesti, antaen aikaa tutkittavien aiheesta esille tuomiin ajatuksiin, ja käyttää raportoinnissa suoria sitaatteja haastatteluista. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 22–24; Metsämuuronen 2003, 167.) Tutkimuksemme tarkoituksena oli saada yksityiskohtaista tietoa opettajuuden ja vapaa-ajan keskinäisestä suhteesta, ja kvalitatiivinen tutkimusote sopi tähän tarkoitukseemme (Metsämuuronen 2005, 203). Kvantitatiivisella tutkimuksella emme olisi saaneet vastauksia tutkimuskysymyksiimme, sillä sen avulla ei saada yksittäistapauksista kattavaa tietoa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 24). Tutkimus on aineistolähtöinen ja sen tarkka raja-
aus muotoutui vasta tutkimusprosessin edetessä, kun näimme, millaista materiaalia saimme tekemistämme haastatteluista. Yksi kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisistä piirteistä onkin aineiston sovellettavuus tutkimuksen eri vaiheissa (Alasuutari 2011, 33, 83–84).

Toinen keskeinen kvalitatiivisen tutkimuksen ominaisuus, jota hyödynsimme tutkimuksessamme, on tutkimusjoukon valikoimisen mahdollisuus. Kvantitatiivisen tutkimuksen otos on puolestaan useasti satunnaisotos. (Metsämuuronen 2006, 88–89.) Monesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavat määräytyvätkin käytettävissä olevien resurssien ja esimerkiksi ajan puitteissa. Tutkimuksen kannalta on merkittävää, että tutkittavilta saadaan mahdollisimman paljon tietoa aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 85.)

Strukturoidut kysymykset ovat yleensä lomakemuodossa, tarkasti muotoiltuja ja kohdennettu suurelle joukolle. Menetelmä ei tarkkarajaisuutensa vuoksi sopinut tutkimuksemme, sillä tutkimme hyvin henkilökohtaisia asioita. Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelun eli teemahaastattelun, joka mahdollistaa haastatel-

tavien ajatusten esille tuomisen ja antaa heille tilaisuuden omien toimintojensa tarkemmalle selittämislle (Liite 3 ja Liite 4). Teemahaastattelussa keskeistä on, että yksilöiden tulkinnat haastattelukysymyksistä ja heidän niille antamat merkitykset otetaan huomioon. Näin tutkittavien ääni saadaan haastatteluissa hyvin huomioitua. Pyrkimyksenä on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen tai tutkimustehtävän mukaisesti. Menetelmänä haastattelu on joustava, ja lisäkysymysten esittäminen sekä kysymysten muotoilu kunkin haastateltavan mukaan on haastattelun aikana mahdollista. Haastattelu mahdollistaa myös henkilökohtaisten ja intiimienkin asioiden esille tuomisen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34, 48; Metsämuuronen 2003, 187; Metsämuuronen 2005, 225–226; Tuomi & Sarajärvi 2002, 74–75.)

Teemahaastatteluissa haastattelu kohdennetaan nimensä mukaisesti tiettyihin teemoihin. Teemahaastattelussa lähdetään liikkeelle siitä oletuksesta, että kyseisellä menetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita, eikä siinä edellytetä tietyn yhteisen, kokeellisesti aikaansaadun kokemuksen syntymistä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.) Haastatteluiden ennalta määritellyillä teemoilla turvataan tarvittavan tiedon saanti, mutta kuitenkin niin, että haastateltavan omille pohdinnoille jää tilaa ja tilanteessa voidaan tarpeen mukaan joustaa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 102–103). Muotoilimme haastattelukysymykset siten, että pelkän kyllä- tai ei-vastauksen sijaan kysymykseen oli mahdollista vastata laajemmin ja kysymykset antoivat tarvittaessa tilaa, puolin ja toisin, esittää lisäkysymyksiä (Liite 1 ja Liite 2). Teemahaastattelu sopi tutkimustarkoitukseemme hyvin, sillä se mahdollisti sellaistenkin asioiden esille tuomisen, joita emme olleet osanneet huomioida haastattelukysymyksiä tehdessämme. Haastatteluissa korostuvat yksilön elämysmaailma sekä heidän määritelmänsä tilanteista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.)

Yksityiskohtaisten kysymysten sijaan teemahaastattelussa korostuvat keskeiset, yksittäisiä kysymyksiä suuremmat teemat. Etukäteen valitut teemat (Taulukko 3) perustuvat yleensä tutkittavasta ilmiöstä jo valmiiksi tiedettyyn tietoon. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.) Tutkimuksemme teemat muotoutuivat seuraavanlaisiksi: 1. opettajan arki, 2. vapaa-ajan toiminta ja 3. jaksaminen. Varauduimme myös esittämään tarkentavia kysymyksiä.

Taulukko 3 Haastatteluiden teemat

Teema 1: Opettajan arki	Teema 2: Vapaa-ajan toiminta	Teema 3: Jaksaminen
Arkipäivän kuvaileminen	Opettajan ja oppilaiden tai heidän vanhempinsa kohtaamiset vapaa-ajalla	Opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin
Työ- ja vapaa-ajan määrittely	Opettajan velvollisuus toimia roolimallina vapaa-ajalla	Työasiat, jotka jäävät pyörimään mieleen
	Sosiaalisen median käyttö	Kuinka saada ajatukset pois työasioista
	Opettajuuden rajoitukset vapaa-ajalla	

Haastatteluteemoistamme jaksaminen muotoutui tutkiessamme teoriataustaa. Löysimme paljon tutkimuksia (kts. Kalimo 1987; Kalimo & Toppinen 1997; Koro 1998) liittyen nuorten opettajien työssä jaksamiseen. Liitimme teeman osaksi myös omaa tutkimustamme, sillä jaksamisen kysymykset liittyvät olennaisesti yksilön vapaa-aikaan. Vapaa-aika -teema muodostui mielenkiinnostamme sekä siitä, että kyseistä osa-aluetta oli aiemmin tutkittu oman tutkimuksemme näkökulmasta hyvin vähän. Opettajan arki -teema nivoi toisen ja kolmannen teeman yhteen ja toimi kokoavana teemana haastatteluissamme.

3.3 Aineiston analyysi

Toteutimme aineiston keräämisen ja analysoinnin osittain yhtä aikaa. Kuitenkin ennen varsinaista aineiston analyysia litteroimme aineiston analysoitavaan muotoon. Nämä ovat tyyppillisiä piirteitä kvalitatiiviselle tutkimukselle (Metsämuuronen 2005, 233). Aineiston analysoinnissa käytimme sisällönanalyysiä sekä teemoittelua, jossa aineiston kerääminen yhteen sekä teemoittelu ja luokittelu selkeäksi kokonaisuudeksi on keskeistä. (Syrjäläinen 1994, 90; Tuomi & Sarajärvi 2011, 92). Nostimme aineistosta esille kolme teemaa (Taulukko 4). Teemat jakautuivat seuraavasti: 1. Opettajan arki, 2. Vapaa-aika, joka jakautui edelleen kolmeen alateemaan (Kohtaamiset vapaa-ajalla, Roolimallius ja Opettajuuden rajoitukset) sekä 3. Jaksaminen, joka jakautui kahteen alateemaan (Vaikutukset ihmissuhteisiin ja Ajatukset pois työasioista). Analysoinnin edetessä nostimme kokeneiden opettajien

keskuudesta esille vielä neljännen teeman: Vinkit nuorille opettajille. Haastattelussa esitetty kysymys ”Koetko, että opettajuus vaikuttaa vapaa-aikaasi muuten kuin edellä esiin nousseilla tavoilla? Haluatko tuoda vielä muita ajatuksia esille?”, käsiteltiin kunkin tutkittavan kohdalla erikseen. Esille tuodut asiat on sijoitettu muiden teemojen alle sen mukaan, mihin aihealueeseen ne liittyivät. Kukin vastaus liittyi olennaisesti johonkin kolmesta teemastamme, jolloin liittäminen oli selkeää. Neljänteen teemaan liittyvät vastaukset on tulososiossa esitelty siis jonkin teemoista 1–3 kohdalla.

Taulukko 4 Tutkimuksen analysoinnin teemat

Teema 1: Opettajan arki	Teema 2: Vapaa-aika	Teema 3: Jaksaminen	Teema 4: Vinkit nuorille opettajille
	Kohtaamiset vapaa-ajalla	Vaikutukset ihmissuhteisiin	
	Roolimallius	Ajatukset pois työasioista	
	Opettajuuden rajoitukset		

Teemojen päälinjat pysyivät koko tutkimuksen ajan samansuuntaisina haastatteluista analysointiin saakka. Koska haastattelut toteutettiin teemahaastattelulla, oli aineiston teemoittelu suhteellisen helppoa. Tutkimuksen kolmeen pääteemaan vaikutti oleellisesti myös nuorten opettajien kohdalla toteutettu teemoittelu. Teemoittelun tuli olla samassa linjassa, jotta tulokset olivat verrattavissa toisiinsa. Teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja sen uudelleen ryhmittelystä aihepiirien mukaan. Tämä mahdollistaa aineiston vertailun teemojen linjassa. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 93.)

3.4 Luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa oleellisesti se, että jatkoimme tutkimustamme nuorista opettajista kokeneisiin opettajiin. Olimme näin jo etukäteen sisällä aiheessa ja tiesimme tutkimukseen liittyvät rutiinit. Toteutimme tutkimuksen nuorten sekä kokeneiden opettajien kohdalla samalla kaavalla, mikä puolestaan lisää tutkimusten tuloksien vertailujen

luotettavuutta. Luotettavuutta lisää myös se, että haastattelurunko oli suunniteltu huolella jo nuorten opettajien kohdalla ja muokattu niin ikään huolellisesti kokeneita opettajia varten (Hirsjärvi & Hurme 2000, 121–122, 184). Tutkimuksen analysoinnissa ja teemoittelussa käytimme apuna aiempaa tutkimustamme sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Huolella tehty pohjustustyö lisää tutkimuksen luotettavuutta (Metsämuuronen 2003, 206).

Tutkimuksessa keskityimme tutkimaan aihetta tutkimuskysymystemme mukaisesti, joten luotettavuus on hyvä. Tutkimuskysymyksissä pysymisen varmistimme jo haastattelukysymyksiä muotoillessa. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että olimme tutkijoina sitoutuneet tutkimukseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 135). Tutkimuksen luotettavuuden kannalta laadullisessa tutkimuksessa on merkittävää tuoda esille tutkittavien mielipiteitä ja ajatuksia (Denzin & Lincoln 2000, 20). Tästä syystä toimme raportissa esille suoria lainauksia tutkittavien haastatteluista.

Tutkittavat saivat haastattelurungon tutustuttavakseen noin viikkoa ennen haastattelua. Annoimme haastattelutilanteissa runsaasti vastausaikaa, jolloin tutkittavat saivat mahdollisuuden pohtia vastauksiaan ja käytännön esimerkkejä. Tutkimuksen kannalta on oleellista saada mahdollisimman paljon tietoa tutkitusta asiasta. On siis perusteltua antaa haastattelukysymykset tutkittaville ennakkoon tutustuttaviksi. Se on tutkimuksen onnistumisen kannalta suositeltavaa. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 73.) Ennakkoon lähetettyjen haastattelurunkojen avulla pyrimme siihen, että itse haastattelutilanteissa tutkittavilla ei kuluisi aikaa kysymysten pohtimiseen ja esimerkkien miettimiseen, kun he olisivat jo ennakkoon pohtineet aihetta. Toisaalta tutkimusaihe on hyvin henkilökohtainen, ja siitä syystä haastateltavat ovat voineet tietoisesti jättää joitakin pohdintojaan mainitsematta, mikä voi osaltaan vaikuttaa negatiivisesti tutkimuksen luotettavuuteen. Haastattelututkimuksissa läsnä on aina sosiaalisen suotavuuden ilmiö, joka saattaa saada tutkittavan vastaamaan päinvastoin, miten itse oikeasti asiasta ajattelee. Sosiaalisen suotavuuden käsite tarkoittaa vastaamista tavalla, jonka tutkittava kokee olevan yleisesti toivottu. (De Leeuw 2005.)

Eräs tärkeä huomioitava seikka tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on tutkittavien tuttuus. Vaikka tutkittavat olivat suurelta osin omia tuttujamme, emme kokeneet sen olleen este avoimille vastauksille. Osalle ihmisistä henkilökohtaisten asioiden kertominen tutulle ihmiselle on helpompaa kuin täysin vieraille. Emme kuitenkaan voi sanoa, ovatko tutkittavat jättäneet jotain oleellista kertomatta. Yhteensä tutkittavia oli kymmenen, joista

viisi oli nuoria ja viisi kokeneita opettajia. Luotettavuutta lisää se, että molemmissa tutkimuksissa tutkittavien määrä oli sama sekä se, että tutkittavat koostuivat kummassakin tutkimuksessa sekä miehistä että naisista ja edustivat luokan-, aineen- ja erityisopettajia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston koko ei ole merkittävin tekijä luotettavuuden kannalta. Oleellisempaa on tulkintojen syvyys. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan jotain ilmiötä, ei yleistämään tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 85.)

Tutkijoiden ennako-oletusten näkymisen haastattelutilanteissa pyrimme minimoimaan suunnittelemalla haastattelurungon niin, ettei se sisällä johdattelevia kysymyksiä. Nuorten opettajien haastatteluissa haasteena oli tutkijana pysyä neutraalina ja olla reagoimatta liiaksi erilaisiin vastauksiin. Kokeneiden opettajien kohdalla olimme kuitenkin tutkijoina hieman kokeneempia, joten neutraalina pysyminen ei tuottanut enää haastetta. Koemme haastatteluista tulleen tutkittavien näköisiä.

3.5 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen eettisyyttä pohdittaessa on tärkeä huomioida tutkimuksen mahdolliset haittavaikutukset tutkittavien kannalta sekä se, miten turvataan tutkittavien identiteettien salassapito (Heikkinen & Syrjälä 2006, 158). Minimoimme tutkimuksen mahdolliset haittavaikutukset tekemällä haastattelutilanteet tutkittaville mahdollisimman helpoiksi. Tutkittavat saivat esimerkiksi itse valita haastattelupaikan. Tutkittavien identiteetit turvasimme käyttämällä pseudonimiä. Tutkimukseen osallistuminen oli tutkittaville vapaaehtoista.

Eettisestä näkökulmasta on perusteltua tehdä tutkittaville tutkittava asia selväksi jo ennen haastattelua (Tuomi & Sarajärvi 2011, 73). Haastattelut voivat joskus sisältää kysymyksiä arkaluontoisistakin asioista. Tällaisina pidetään esimerkiksi ikää ja siviilisäätystä. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 115.) Henkilökohtaisia asioita selvittäessä on syytä toimia tarkoin kysymysten asettelussa ja muotoilussa. Haastattelurunkoa tehdessä meidän tuli jatkuvasti kiinnittää huomiota siihen, mitä voimme kysyä ja miten asiat tulee muotoilla niin, ettei niitä ymmärretä väärin. Esimerkiksi taustatiedoissa oleva kysymys siviilisäädystä on hyvin hankala jaotella valmiiksi tiettyihin kategorioihin, ja siksi päädyimme tutkittavien itse saavan määritellä oman statusensa vapaasti.

4 TULOKSET

Seuraavaksi esitämme kokoneiden opettajien tuloksia tutkimuksemme neljän pääteeman pohjalta. Ensimmäisessä teemassa käsitellään opettajan arkea. Toinen teema jakautuu kolmeen alateemaan ja siinä käsitellään opettajan vapaa-aikaan liittyviä asioita. Kolmas teema jakautuu kahteen alateemaan ja siinä käsitellään opettajien jaksamista. Neljännessä teemassa käsitellään kokoneiden opettajien vinkkejä nuorille opettajille. Nostimme analysoinnissa esille tutkittavien suoria lainauksia, sillä se lisää tutkimuksen luotettavuutta (Denzin & Lincoln 2000, 20).

4.1 Opettajan arki

Taustatietojen selvittämisen jälkeen aloitimme haastattelut opettajan arkeen liittyvillä kysymyksillä. Pyysimme haastateltavia kuvailemaan omia, tavallisia arkipäiviään vapaamuotoisesti. Osan kertomiset painottuivat hyvin pitkälti työhön ja työpäivän kuvaamiseen, kun taas muutamat kuvailivat enemmän työpäivän jälkeen tapahtuvia, harrastuksiin tai vapaaajan viettoon liittyviä asioita. Usein työ säätelee opettajan ajankäyttöä aamusta iltaan asti työn kiireellisen luonteen vuoksi (Viskari & Vuorikoski 2003, 59).

Yhteistä haastateltavien vastauksille oli, että kaikki mainitsivat työpaikalla vietetyn työpäivän keston olevan noin kello kahdeksasta aamulla kolmeen tai neljään iltapäivällä. Niinan ja Pentin vastauksissa korostuivat lisäksi arki-aamujen kiireisyys. Työn kiireisyys onkin yksi merkittävimmistä opettajan työn kuormittavista tekijöistä. Kiire aiheuttaa monesti opettajille stressiä. Töissä vallitseva aikapula koetaan haasteellisena koulun arjessa toimiessa. (Kalimo & Toppinen 1997, 25–26; Koro 1998, 134–136; Saloviita 2000, 29.) Niina totesi aamujen kiireisyyden johtuvan vararehtorin toimeen kuuluvista sijaisten hankimisista sekä lasten saamisesta kouluun. Pentti taas kuvaili aamujaan seuraavanlaisesti:

-- siit taistellaan kaks lasta, lasta tonne päivähoitoon tai kouluun ja noin kasilta olen joka tapauksessa töissä, alko opetus sitten tai ei. (Pentti)

Myös Matti kertoi tavastaan mennä työpaikalle opetuksen alkamisajankohdasta riippumatta aina ennen kello kahdeksaa. Tällöin hänellä on aikaa valmistella tunteja, ja sitä kautta aamu tulee hänen mielestään käytettyä hyvin hyödyksi.

Vaikka kaikki haastateltavat kertoivat lähtevänsä työpaikalta yleensä viimeistään neljältä, oli todellisen työajan loppumisajankohdan määrittäminen epäselvempää. Opettajan työtä tehdään vahvasti omalla persoonalla, joten työtä ja vapaa-aikaa voi olla haastavaa erottaa toisistaan. Työ- ja vapaa-ajan raja on usein opettajan työssä häilyvä myös siitä syystä, että monesti koetaan, ettei työaikana ole kiireen vuoksi riittävästi aikaa hoitaa vaadittavia tehtäviä, kuten tuntien valmisteluun liittyviä asioita tai arviointia. Lisäksi teknologisoitumisen myötä töiden vieminen kotiin on yleistynyt. (Blomberg 2008, 9; Kalimo 1987, 53; Työ- ja vapaa-aika 2014.) Niina kertoi työajan loppumisajankohdan olevan hyvin vaihtelevaa sen mukaan, millainen ajanjakso töissä on menossa, ja onko tiedossa esimerkiksi paljon kokeiden korjausta tai vararehtorin työhön kuuluvia palavereita. Näin hän kuvaili tilannetta:

Mutta kyllä useita iltoja on, että vielä kymmenenkin aikaan käyn sitte tekemässä joutain. Ja sitten toisaalta joskus, jos on niinku, et ei oo mitään, et ei oo kokeita ja sattuu olemaan rauhallisempi hetki, ni voi olla, et jonain päivänä kello viidentoista jälkeen en tee mitään. Mutta se on kyllä tosi harvinaista! (Niina)

Niina mainitsi yhdeksi työn hyväksi puoleksi sen, että työpäivien pituuteen on mahdollista myös jonkin verran vaikuttaa itse. Hän pohti, että oman menon sattuessa tietylle illalle voi esimerkiksi kokeiden korjauksen suunnitella tehtäväksi jonakin muuna iltana samalla viikolla. Niina pohti opettajan työn kokonaisvaltaista luonnetta ja kuvaili sitä seuraavasti:

Mutta täytyy sanoa, että sellanen, mistä tosi usein on puhuttu muiden opettajien kanssa, et kyllä niinku se opettaja kun elokuussa alottaa työt, niin sitä astuu sellaseen putkeen, josta tullaan sitten pois kesäkuun alussa. Et on se tosi kokonaisvaltaista työtä, et välillä on vaikea sitä vapaa-aika erottaa. (Niina)

Elina määritteli oman työaikansa päättyvän virallisesti silloin, kun hän lähtee töistä kotiin. Käytännön tasolla työpäivä ei hänen mukaansa kuitenkaan läheskään aina pääty työpaikalta lähtemiseen. Erityisopettajana työskentelevä Elina viittaakin kertomassaan tilanteisiin, jotka jäävät pyörimään mieleen vielä työpaikalta poistumisen jälkeen:

-- mut sitte taas epävirallisesti ni on päiviä, jollon se työpäivä jatkuu mielessä aika pitkälle. Iltaan asti. Et jos on, jos on ollu semmonen haastavampi työpäivä, ni se on hyvin vaikea tehdä niinku se raja siinä et, et millon työt loppuu ja millon vapaa-aika alkaa. (Elina)

Saara kertoi pyrkineensä aiemmin siihen, että kotona vietetty aika olisi aina työnteosta vapaata aikaa. Hän kertoi kuitenkin pyrkimyksen osoittautuneen mahdottomaksi:

Että en tois töitä niiku kotiin ollenkaan, että työpaikalta poistuessani loppus työpäivä, mutta se on osottautunu nytten viimeaikoina taas mahdottomaks, ko on iso opetusryhmä ja paljon valmisteltavaa ja sit ku on työmatka nelkyt kilometriä ja yhteiskyytjä, ni ei voi aina niiku sitten työpaikalla kaikkee ihan valmistella. Et joutuu tekemään kotonakin -- . (Saara)

Matti ei kertomansa mukaan erottele erityisemmin työ- ja vapaa-aikaansa. Hän kertoi tekevänsä opettamiseen ja tuntien valmisteluun liittyviä töitä sen mukaan ja siinä määrin, minkä kokee tarpeelliseksi. Pentin työnkuva yliopistonopettajana erosi muista haastattelemistamme opettajista. Hän kertoi työ- ja vapaa-ajan sekoittuvan helposti siitä syystä, ettei työpaikalla tarvitse olla silloin, jos varsinaista opetusta ei ole, vaan töitä voi tehdä etänä kotoa käsin.

Kaikki haastattelemamme opettajat kertoivat, että heidän työpaikoillaan on mahdollisuus tehdä töitä varsinaisten opetustuntien jälkeen, eikä siitä syystä töitä ole välttämätöntä viedä kotiin. Kuitenkin kaikki kertoivat, ainakin joskus, tekevänsä töitä myös kotona. Niinan mielestä hänen työpaikallaan ei ole tarpeeksi rauhallista töiden tekoon. Vararehtorinkin toimivan Niinan työhuoneen oveen tullaan hänen kertomansa mukaan usein koputtelemaan, jolloin aina se tekeminen, mikä hänellä on sillä hetkellä käynnissä, keskeytyy. Saara taas kertoi luokkahuoneensa olevan iltapäivisin monesti kansalaisopiston käytössä, jolloin omaan luokkaan ei tuntien jälkeen voi enää jäädä työskentelemään. Myös opettajanhuone on hänen mukaansa rauhaton työskentelypaikka.

Paras paikka niiku keskittymisen kannalta on kotityöpiste. (Saara)

Matti kertoi haluavansa lähteä työpaikalta kotiin viimeistään kello 15, ja siitä johtuen töitä on tehtävä vielä iltaisin kotona.

-- en mä oo kokenu sitä oikeen hyvänä vaihtoehtona, että mä istuisin tääl (töissä) sitte iltaani. (Matti)

Sekä Niinan että Pentin kohdalla ajankohtaisilla sisäilmaongelmilla on oma merkityksensä työn tekemisessä. Jopa puolessa peruskoulujen ja lukioiden koulurakennuksista on todettu esiintyvän home- ja kosteusvaurioita, ja ongelman vakavuus näkyy esimerkiksi opettajilla todettujen, homealtistukseen suoraan liittyvien ammattitautien määrässä (Patovirta 2005).

Home- ja kosteusvauriot työpaikalla voivat aiheuttaa monenlaisia oireita, esimerkiksi silmien ja hengitysteiden ärsytysoireita, poikkeavaa väsymystä, päänsärkyä, lisääntyneitä hengitystieinfektioita tai jopa neurologisia oireita tai raajojen puutumisista (Valtonen 2016). Niinan työpaikalla olevat sisäilmaongelmat pakottavat hänet lähtemään työpaikalta kotiin heti, kun mahdollista, sillä sisäilma aiheuttaa hänelle huonoa vointia. Niina kertoikin tekevänsä tässä tilanteessa töitä mieluummin kotona kuin työpaikalla. Pentti taas kertoi, ettei voi viedä sisäilmaongelmissa olevalta työpaikaltaan mitään materiaaleja kotiin vaimon yliherkkyyden takia, minkä takia konkreettisia materiaaleja vaativat työt on tehtävä työpaikalla. Pentti kuitenkin kertoi joskus tekevänsä töitä myös kotona, mutta niissä tapauksissa työnteko tapahtuu ainoastaan tietokoneen avulla.

4.2 Vapaa-aika

Vapaa-ajan teemaa lähdimme selvittämään neljän kysymyksen avulla, jotka liittyivät oleellisesti opettajan työn ulkopuolisiin asioihin. Opettajan työ- ja vapaa-ajan rajan määrittäminen koetaan usein hankalaksi, sillä työajan ei aina koeta riittävän kaikkien vaadittavien tehtävien hoitamiseen. Tästä syystä töitä tehdään monesti työpäivän jälkeen kotona. Myös teknologisoituminen on muokannut työ- ja vapaa-ajan rajasta entistä häilyvämmän. (Työ- ja vapaa-aika 2014.) Vapaa-aikaan liittyvät haastattelukysymyksemme liittyivät opettajien ja oppilaiden tai vanhempien kohtaamisiin vapaa-ajalla, vapaa-ajan roolimalliuteen, opettajuudesta johtuviin vapaa-ajan rajoituksiin sekä sosiaalisen median käyttöön. Keskityimme kolmeen ensimmäisenä mainittuun aiheeseen, sillä kokeneet opettajat eivät käyttäneet sosiaalista mediaa vapaa-ajallaan lähes ollenkaan.

4.2.1 *Moikataan, tervehditään* – kohtaamiset vapaa-ajalla

Työ voi vaikuttaa opettajan vapaa-aikaan monella tavalla. Vapaa-aikaan voivat vaikuttaa muun muassa oppilaiden tai heidän vanhempiensa kanssa tapahtuvat kohtaamiset esimerkiksi kaupassa käydessä. (Kalimo 1987, 53.) Kokeneet opettajat törmäsivät oppilaisiin tai heidän vanhempiinsa yleisesti ottaen harvoin. Yleisempää oli törmätä oppilaisiin kuin vanhempiin. Oppilaita kohdattiin esimerkiksi lenkkipoluilla sekä kauppoissa ja kaupunkien keskusta-alueilla, joissa lapset ja nuoret viettävät vapaa-aikaansa. Kohtaamisia ei pääsääntöi-

sesti koettu kiusallisina, poikkeustapauksia lukuun ottamatta. Kukin opettaja kertoi tervehtivänsä oppilaita ja vanhempia kohtaamistilanteissa neutraalisti, kuten ketä tahansa tuttavaa.

Sekä Elina että Saara kertoivat, että he törmäävät oppilaisiinsa vain harvoin vapaa-ajalla, koska asuvat matkan päässä työpaikoistaan, Elina eri kaupunginosassa ja Saara eri paikkakunnalla. Elina kuvaili, että kohtaamisia tapahtuu hänen kohdallaan harvemmin kuin kerran viikossa. Hän uskoi välimatkan kodin ja työpaikan välillä vaikuttavan asiaan, sillä siitä johtuen hän viettää vapaa-aikaansa usein eri paikassa, missä hänen oppilaansa. Matin mielestä oppilaiden kohtaamisiin vapaa-ajalla vaikutti keskeisesti se, etteivät hänen omat lapsensa enää käy koulua, jossa hän itse toimii opettajana. Aiemmin Matin opettamien oppilaiden vanhemmat olivat myös samaa ikäluokkaa kuin hän itse, jolloin kohtaamistilanteita syntyi muun muassa harrastusten kautta. Matin mukaan kohtaamisia tapahtuu nykyään enää vain satunnaisesti kaupassa. Myös Pentti kertoi, ettei kovinkaan usein kohtaa opiskelijoi- taan vapaa-ajalla, vaan ainoastaan satunnaisesti esimerkiksi eri urheilutapahtumissa. Sekä Pentti että Matti kertoivat kohtaamistilanteiden olevan tavallisia ihmisten kohtaamisia, joissa tervehditään ja jutellaan niitä näitä. He eivät kokeneet opettajuuden vaikuttavan millään tavalla näihin kohtaamisiin.

Moikataan, tervehditään, jotkut tulee juttelemaan. -- että ei mun mielestä opettajuus ei vaikuta siihen tänä päivänä enää. (Matti)

Niina puolestaan kertoi törmävänsä oppilaisiin ja heidän vanhempiinsa usein myös vapaa-ajalla. Tämän hän uskoi johtuvan puhtaasti siitä, että hän asuu samassa kaupungissa ja samalla alueella kuin hänen oppilaansa. Hän koki tilanteen vaikuttavan myös omaan käyttäytymiseensä vapaa-ajalla esimerkiksi niin, että hän mieluummin kertoi jäävänsä työpäivän jälkeen kotiin kuin lähtevänsä kauppaan, jossa hän hyvin todennäköisesti tulisi törmäämään oppilaisiinsa.

Mutta aika paljon oon sitten yrittäny saada miehen käymään kaupassa, että kyllähän se vähän kuormittaa --. (Niina)

Sekä Niina että Elina kertoivat kohtaavansa oppilaita esimerkiksi lenkkipoluilla. Lisäksi Niina kertoi, että hän törmää oppilaisiinsa omien lastensa harrastusten, musiikin, kautta. Elina puolestaan kertoi kohtaavansa oppilaita kaupungin keskustassa kauppojen edessä, paikoissa, joissa oppilaat tyypillisesti viettävät vapaa-aikaansa. Hänen mukaansa kohtaami- set jäävät usein pelkkään tervehtimiseen, jonka Elina kokeekin positiiviseksi.

Koska ite mie koen sen sil tavalla et niinku ehkä mie en sit kuitenkaa oo heijän mielest mikään se maailman ärsyttävin opettaja, jos hyö sit kuitenkin vapaa-ajallakii muitten kavereitten seurassa ni tervehtivät. -- et jos hyö vapaa-ajal miuu tervehtii, ni se on päinvastoin niinku miun mielest kivaa. (Elina)

Saara kertoi kohtaamisia oppilaiden tai vanhempien kanssa tapahtuvan eniten kaupassa tai kaduilla. Yleisesti kohtaamistilanteet koostuvat hänen mukaansa tervehtimisestä ja kuulomisten vaihtamisesta. Osa vanhemmista kuitenkin haluaa keskustella omista lapsistaan, mutta Saaran mielestä kauppa on väärä paikka kasvatuskeskustelujen käymiselle.

Kiusallisia kohtaamistilanteita oppilaiden tai vanhempien kanssa opettajat kertoivat tapahtuvan vain harvoin. Kaikissa tutkittavien mainitsemisissa kiusallisissa tilanteissa tapahtumapaikkana toimi kauppa. Elina kuvaili hieman kiusalliseksi tilannetta, jossa entinen, jo tapahtumahetkellä täysi-ikäinen, oppilas sattui samaan aikaan kaupan alkoholihyllylle hänen kanssaan. Elina kuitenkin lisäsi, että tilanne oli hänen näkökulmastaan katsottuna kuitenkin enemmän kiusallinen oppilaalle kuin hänelle itselleen. Myös Niina koki oppilaiden kohtaamiset kaupassa hieman kiusallisiksi, sillä hänen mielestään oppilaat ovat aina kiinnostuneita siitä, mitä opettaja ostaa. Epämiellyttäväksi Niina mainitsi myös tilanteet, joissa hän on kohdannut päihtyneitä tai tupakoivia oppilaita. Myös Saara kertoi kokeneensa kiusallisia tilanteita ollessaan kaupassa ostamassa henkilökohtaisia asioita. Hän kertoi saaneensa näissä tilanteissa jopa kommentteja ostoksiinsa liittyen. Tämä on johtanut siihen, että hän mieluiten tekee ostoksensa eri paikkakunnalla, kuin missä hänet tunnetaan.

-- joskus kun paikkakunnalla jossa toimin opettajana, on käyny niiku ostoksilla, ni siinä tilanteessa olen joskus saanu kommenttia omista yksityisistä ostosartikkeleista - . (Saara)

Matti kertoi, että kohtaamiset esimerkiksi viinakaupan kassalla eivät ole hänestä kiusallisia. Toisen osapuolen kokemusta tilanteista hän ei osannut arvioida. Myöskään Pentti ei kokenut opiskelijoiden kohtaamista vapaa-ajalla kiusallisena. Tämän hän uskoi johtuvan osittain siitä, että hänen opiskelijansa ovat aikuisopiskelijoita. Hän ei kertomansa mukaan koe tarvetta esimerkiksi olutpullon piilotteluun kaupassa, vaikka opiskelijoita tulisikin vastaan.

Elina kertoi, ettei hän puutu oppilaiden tekemisiin vapaa-ajalla. Päinvastoin hän koki, että opettajan nähdessään oppilaat jopa piilottelevat esimerkiksi tupakkaa, jotta opettajan ei tarvitsisi mennä puuttumaan asiaan. Matti puolestaan kertoi puuttuvansa oppilaiden tekemi-

siin, esimerkiksi tupakanpolttoon, myös vapaa-ajalla. Tämän hän koki aikuisen, ei pelkää opettajan, velvollisuutena. Hän kuitenkin kertoi puuttumisia olleen kolmenkymmenen vuoden aikana hyvin vähän.

-- en mä koskaan niiku kytänny päästäkseni puuttumaan. (Matti)

Niina ei pääsääntöisesti puutu oppilaidensa tekemisiin vapaa-ajalla. Kuten Mattikin, myös hän koki aikuisen velvollisuudekseen puuttua kenen tahansa tekemisiin esimerkiksi tilanteissa, joissa rikotaan lakia. Niina kertoi usein jopa välttelevänsä paikkoja, joissa hän saattaa törmätä päihtyneisiin oppilaisiin. Saara oli muihin haastateltaviin verrattuna jyrkempi oppilaiden tekemiseen puuttumisessa vapaa-ajalla. Hän kertoi ilmoittavansa huoltajille heti asioista, joissa oppilaan käyttäytyminen on ollut poikkeavaa tai huonoa.

Yleensä, jos oon havainnut tällästä niin ilmotan vanhemmille, huoltajille, ihan semmosissakin tilanteissa, jossa niiku käytös on ollu jotenki poikkeavaa tai huonoa tai sellasta, että kyllä niiku ilmotan vanhemmille, et näin on käyny. (Saara)

4.2.2 Toimiminen omana itsenään

Selvitimme tutkimuksessamme sitä, kokevatko opettajat velvollisuutta toimia roolimallina oppilaille myös vapaa-ajalla sekä sitä, kokevatko he, että heidän toimintaansa tarkkaillaan eri tavoin kuin muiden ammattiryhmien edustajien. Yleisesti ottaen opettajat kokivat, että velvollisuus on turhan vahva sana roolimallina toimimisesta puhuttaessa. Haastateltavat olivat kuitenkin poikkeuksetta sitä mieltä, että vapaa-ajalla aikuisen on toimittava esimerkiksi, oli kyseessä sitten opettaja tai kuka tahansa muu aikuinen. Nevalainen ja Nieminen (2010, 69) tukevat tätä esille nousutta ajatusta kirjoittamalla opettajan olevan myös vapaa-ajalla normaalin aikuisen malli. Opettajan vapaa-ajan toiminnan tarkkailuun liittyen tutkittavien kokemuksissa oli enemmän eroja. Osa koki joutuvansa tarkkailun kohteeksi opettajan ammattinsa vuoksi, osa taas ei.

Opettajan ammatti on vanha ja perinteikäs, ja ajan myötä on muodostunut kuva siitä, miten hyvän opettajan tulisi käyttäytyä. Aikanaan opettajan työtehtäviin on kuulunut kyläläisten ongelmiin vastaaminen sekä yleisenä esimerkkinä toimiminen. Opettajan käyttäytymisen tuli olla valtavirran mukaista. (Nevalainen & Nieminen 2010, 79–80.) Aikojen saatossa opettajan mallikelpoisuus on muuttanut muotoaan. Kuitenkin edelleen ihmisten mielessä elää lujasti käsitys opettajan nuhteettomuudesta ja mallikelpoisuudesta, vaikka

näitä vaatimuksia ei enää olekaan kirjoitettu opettajuutta sääteleviin teksteihin. (Viskari & Vuorikoski 2003, 60.)

Elina kertoi, että pitää tietynlaista roolimallina toimimista vapaa-ajalla viisautena, sillä hänen mukaansa opettajan vapaa-ajan käyttäytyminen saattaa vaikuttaa siihen, miten oppilaat arvostavat henkilöä opettajana. Jos opettaja nähdään esimerkiksi hölmöilemässä vapaa-ajalla, voi se Elinan mielestä kääntyä töissä häntä itseään vastaan. Jos oppilaat näkevät Elinaa vapaa-ajalla, kyselevät he aina jälkeinpäin, mitä hän on tehnyt kyseisessä paikassa.

Ni se lähinnä, et jos niinku vapaa-ajalla oppilaat näkee opettajan hölmöilemässä tai käyttäytymäs niinku jotenkii arveluttavasti, ni se valitettavasti kääntyy sit siel luokkatilanteessa tai koulutilanteessa sitä opettajaa vastaan. (Elina)

Elinan tapaan myös Matti koki opettajan olevan merkittävä roolimalli oppilaille myös vapaa-ajalla. Hän perusteli kantaansa opettamansa terveystiedon oppiaineen kautta. Hän pohti sitä, miksi opettaisi koulussa asioita, joiden mukaan hän ei itsekään toimi. Roolimallina toimiminen tukee myös Matin opettajuutta ja on osa hänen identiteettiään. Hän kertoi pyrkivänsä elämään niiden arvojen pohjalta, joista oppilailleenkin kertoo.

Kyl mä vähäsen koen, et varsinkin just siinä vaiheessa, ku tulee just terveystiedon osa-alueet, tupakoinnit, alkoholi, päihteet, liikunta, urheilu, ni että jos en mä nyt niinku oppilaitten silmissä pyri elämään niitten mukaan, aika paljon mun opettamiselta puuttuu pohjaa. (Matti)

Pentti kokee roolimalliuden eräänlaisena viestikeinona herätellä opiskelijoita sisäistämään positiivisia arvoja ja positiivista tekemistä. Hän ei kuitenkaan kokenut roolimalliutta stressaavana asiana, vaan hän kertoi toimivansa vapaa-ajalla omana itsenään. Hänen mielestään roolimallisuus on kuitenkin myös yleisellä tasolla aikuisten ja vanhempien velvollisuus. Niinankin mielestä kaikkien aikuisten tulee toimia roolimallina, mutta hän itse opettajana koki roolimallina toimimisen velvollisuuden todella vahvana. Hän myös uskoi oman vanhemmuutensa vaikuttavan yleisestikin haluun toimia roolimallina.

Kellä tahansa aikuisella oikeestaan tietysti on velvollisuus olla roolimalli, mutta ehkä opettajana sen kokee aika voimakkaana. -- Kyllä se on jotenki niin syvässä se opettajuus. (Niina)

Myös Saara koki velvollisuutta toimia roolimallina vapaa-ajallaan, mutta vain tiettyyn rajaan asti. Hän korosti sitä, että opettajakin on aikuinen, jota ei tarvitse valvoa, ja hänen mukaansa se joskus tuntuu joiltakin ihmisiltä unohtuvan.

-- tiettyyn rajaan asti, mutta kaikki eivät ymmärrä sitä että opettaja on myös sitten aikuinen eikä enää valvonnan alla. -- minulla ei enää ole huoltajaa. Että samat säännöt mitkä koskevat minun alaluokkalaisia oppilaitani, ni eivät toteudu minuun vapaa-aikanani, minulla on kuitenkin aikuisen oikeudet. Ja tämä tuntuu olevan joskus hie-man kyseenalaista joittenkin käsittää. (Saara)

Nevalainen ja Nieminen (2010, 80) kirjoittavat opettajan toiminnan tarkkailun olevan yleisempää kuin muiden kansalaisten. Elina ei kokenut, että hänen vapaa-aikaansa tarkkaillaan erityisemmin sen vuoksi, että hän on opettaja. Enemminkin hän koki tarkkailun olevan persoonallisuuskysymys. Tällä hän tarkoitti sitä, että hän ei persoonana ole sellainen, joka hakeutuisi tilanteisiin, joissa hänen käyttäytymisensä voisi olla jotenkin arveluttavaa. Myöskään Matti ei kokenut, että opettajaa tarkkaillaan vapaa-ajalla eritavalla kuin muiden ammattikuntien edustajia. Hän kertoi asioiden tosin muuttuneen hänen kolmenkymmenen työvuotensa aikana.

Mun mielestä se on muuttunu varsinkin tän kolkyt vuotta, mikä mun opettajan ura on ollut. Kyl sillo vielä opettajatkin keskusteli siitä, että voitko mennä lähibaariin -- voitko ostaa kaupassa olutta tai voitko mennä viinikauppaan ja kulkee Alkon pussi kädessä, niistä keskusteltiin vielä hyvin paljon. Ni ei tänä päivänä niistä keskustella, että jos ihminen tarvitsee olutta kaupasta, saunaolutta, niin sehän ostaa sen, oli se sitten ammattikunta mikä hyvänsä. (Matti)

Elinan ja Matin tavoin Penttikään ei kokenut joutuvansa erityisen tarkkailun kohteeksi ammattinsa takia. Hän pohti tämän johtuvan osittain siitä, että opettaa aikuisia ihmisiä. Hän uskoi asioiden olevan kuitenkin toisin esimerkiksi luokanopettajien kohdalla. Niinan näkökulmasta opettajia tarkkaillaan vapaa-ajalla enemmän verrattuna muiden tutkittavien kokemuksiin. Niinan kokemuksen mukaan oppilaita kiinnostaa, mitä opettaja tekee vapaa-ajallaan. Hän kertoi oppilaiden kommentoivankin usein, jos he ovat opettajaa jossain nähneet. Tämän hän kuitenkin kertoi olevan usein hyväntahtoista kommentointia. Saara oli Niinan kanssa samaa mieltä, sillä myös hän koki opettajan olevan erityisen tarkkailun kohteena vapaa-ajallaan. Niina kertoi, että usein opettajien vapaa-ajan vieton oletetaan olevan

yhtä kurinalaista toimintaa kuin koulupäivän aikana. Saaran mukaan opettajan alkoholin-käyttöä ei katsota hyvällä, ja joskus hän onkin kertomansa mukaan saanut siitä kommentteja oppilaidensa huoltajilta.

4.2.3 Tietoisia ja tiedostamattomia valintoja

Halusimme tutkimuksessamme selvittää, rajoittaako opettajuus kokeneiden opettajien vapaa-aikaa, ja jos rajoittaa, niin millä tavoin. Yleinen mielipide opettajuuden rajoituksista vapaa-aikaan oli se, ettei rajoitusta koettu. Kuitenkin monet tutkittavista kertoivat tekevänsä niin tietoisia kuin tiedostamattomiakin valintoja menemisiensä suhteen.

Elina kertoi, ettei opettajuus juurikaan rajoita hänen vapaa-aikaansa tai ainakaan hän ei omalla kohdallaan kokenut sitä rajoitteena. Hänen mukaansa opettajuus voi rajoittaa omaa toimintaa tiedostamatta esimerkiksi niin, että hän ei hakeudu tiettyihin tilanteisiin. Myöskään Matti ei kokenut opettajuuden rajoittavan hänen vapaa-ajantoimintaansa. Hän kuvaili toimivansa opettajana täysin samana persoonana kuin yksityiselämässään.

-- mä oon jotenki opettajana se persoona mikä mä olen. Et jos se mun persoona rajoittaa opettajuutta ni sitä mä en osaa sanoa, vai et onks se toisin päin, mut että mä koen et mulla on yks elämä, johon kuuluu yks työ ja vapaa-aika ja mä yritän limittää ne parhaalla mahdollisella tavalla toistensa kanssa. (Matti)

Niina kertoi tekevänsä tietoisia valintoja menemisiensä suhteen, jottei törmäisi oppilaisiin vapaa-ajalla. Tämän hän mainitsi johtuvan esimerkiksi siitä, että työpäivät ovat monesti hektisiä, eikä hän tällöin halua enää vapaa-ajallaan tavata oppilaitaan. Usein rajoitukset liittyvät kauppareissuihin, kuten jo aiemmin on tullut esille. Toisaalta esimerkiksi harraste-toimintaan Niina ei kokenut opettajuuden vaikuttavan lainkaan. Hän kertoi, että esimerkiksi oppilaiden kohtaaminen kuntosalilla ei haittaa häntä yhtään.

Saara koki, ettei opettajuus rajoita hänen toimintaansa vapaa-ajalla. Hän kertoi selvittäneensä itselleen sen, että hänellä on valta käyttää oma vapaa-aikansa miten hän itse haluaa. Tietoisia valintoja vapaa-ajan menemiensä suhteen hän ei kertonut tekevänsä. Osittain tämä johtui Saaran mielestä siitä, että hän asuu eri paikkakunnalla, missä on töissä.

Matti kielsi jyrkästi tekevänsä tietoisia valintoja menemisiensä suhteen, jotta ei joutuisi kohtaamaan oppilaitaan. Hän ei kertomansa mukaan ole juuri koskaan edes miettinyt asioita siltä kannalta, mitä hän voisi tai ei voisi opettajuudesta johtuen vapaa-ajallaan tehdä.

Myös Pentti kielsi vahvasti sen, että opettajuus rajoittaisi millään tavalla hänen vapaa-ajan toimintaansa. Aiemmin toimiessaan luokanopettajana Pentti kuitenkin kertoi useammin miettineensä esimerkiksi kaupassa käyntiä rajoittavana vapaa-ajan tekijänä kuin nykyisessä työtehtävässään. Häiritseväksi hän ei kuitenkaan kohtaamisia ole koskaan kokenut.

H: No koetko että opettajuus noin niiku ihan ylipäättään rajoittais jotenki sun vapaa-ajantoimintaa?

P: Ei. Ei millään tavalla.

Elina kertoi joskus miettivänsä esimerkiksi kaupungille menonsa ajankohtaa, jotta ei törmäisi oppilaisiinsa. Hän pohti sitä, onko hänen toimintansa aina välttämättä kuitenkaan tiedostettua. Hän kuitenkin kertoi tietoisesti valitsevansa olla menemättä tiettyyn ostoskeskukseen esimerkiksi viikonloppuisin. Niina puolestaan koki, ettei hän enää väsyneenä työpäivän jälkeen jaksaisi kohdata oppilaita tai heidän vanhempiaan. Hän kertoi tällöin mieluummin olevansa menemättä tilanteisiin, joissa kohtaamisia saattaa tapahtua. Hän kuitenkin totesi vanhempien usein ymmärtävän sen, ettei opettaja halua puhua työasioista vapaa-ajallaan.

Mut että kyllähän vanhemmatki hyvin ymmärtää sen, että, et sillan kun mä oon vapaalla ni mä en puhu työasioista -- . (Niina)

Haastattelemamme opettajat eivät olleet aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä. Heidän sosiaalisen median käyttönsä oli niin vähäistä, ettei opettajuuden koettu lainkaan vaikuttavan siihen. Elina kertoi kuitenkin, että jos hän käyttäisi sosiaalista mediaa enemmän, olisi jonkinlaista suodatusta omien päivitysten teossa tarpeellista tehdä. Matti puolestaan korosti jälleen toimivansa aina samana persoonana, eikä asia muutu sosiaalisessa mediassakaan. Yleisimmin tutkittavien keskuudessa käytetty sosiaalisen median muoto oli Facebook.

4.3 Jaksaminen

Kolmannessa teemassa, jaksamisessa, selvitimme opettajuuden vaikutuksia ihmissuhteisiin, mieleen pyörimään jääviä tilanteita sekä sitä, millaisilla keinoilla ajatukset saadaan siirrettyä pois työasioista. Tarkoituksenamme oli selvittää, miten opettajuus vaikuttaa vapaa-ajan jaksamiseen, tai onko opettajuudella asiaan ylipäänsä minkäänlaisia vaikutuksia. Pidimme keskeisinä teemoina ihmissuhteita, harrastetoimintaa sekä unta. Opettajien kokemien jaksamisongelmien aiheuttajia on löydetty sekä opettajien työstä ja työympäristöstä, oppilaista

sekä opettajasta itsestään. Henkilökohtaiset kyvyt, oma suhtautuminen työhön sekä persoonallisuus ja terveydentila ovat kaikki jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä. (Launis & Koli 2005, 350–366.) Vapaa-ajalla on hyvä ladata akkuja ja tehdä itsestä mukavilta tuntuvia asioita (Nevalainen & Nieminen 2010, 195–200). Mieluisia asioita on syytä tehdä varsinkin silloin, kun kurja olo ja jaksamisen puute ottavat vallan (Salovaara & Honkonen 2013, 135).

4.3.1 Opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin

Selvitimme, vaikuttaako opettajuus tutkittavien ihmissuhteisiin ja jos vaikuttaa, millä tavoin. Elina kertoi, ettei koe opettajuuden vaikuttavan ihmissuhteisiinsa ainakaan negatiivisesti. Matti puolestaan oli sitä mieltä, että opettajuus on varmasti vaikuttanut hänen ihmissuhteisiinsa. Esimerkkinä hän mainitsi suurimman osan hänen ystävistään olevan opettajia. Hän arveli, että jossakin toisessa ammatissa toimiessaan, hänen ystäväpiirinsä tuskin koostuisi lähes pelkästään opettajista.

No ihan varmasti se on vaikuttanu, koska suurin osa mun ystävistä on opettajia, nii toki se on vaikuttanu. (Matti)

Matin tavoin myös Niina pohti, että opettajuus saattaa vaikuttaa hänen ihmissuhteisiinsa. Hän ei kokenut pystyvänsä puhumaan kaikkien ystäviensä kanssa työhönsä liittyvistä asioista, sillä hänen mukaansa joidenkin ihmisten on hankala ymmärtää opettajantyön kokonaisvaltaisuutta. Niinan kohdalla opettajuus vaikuttaa myös perheeseen esimerkiksi niin, että perhe on joutunut tottumaan Niinan tekevän töitä myös iltaisin. Niina kertoi työuransa alussa hänen miehensä ehdottaneen hänelle alan vaihtamista, sillä kaikki illat kuluivat tuolloin suunnittelutyötä tehdessä.

Että silloin ku mä oon opettajan työt alottanu, sillohan mulla ei ollu lapsia vielä, mutta mä muistan, kun mun mies sano jossain vaiheessa, oisinko ollu ihan ekaa syksyä töissä, et jos tää on tällasta, ni sun pitää kyl etsiä toinen työ. (Niina)

Niina kertoi opettajuuden vaikuttavan hänen vapaa-aikaansa myös siten, että hän usein huomaa hakeutuvansa erilaisissa tilanteissa ohjaajan rooliin. Esimerkiksi ohjaamisesta Niina nosti esille omien lastensa vanhempainillat, joissa hän kertoi usein ilmoittautuvansa vapaaehtoiseksi hoitamaan erilaisia luokan asioita ja ottavansa asiat herkästi omiin käsiinsä. Tästä tavasta hän on pyrkinyt parhaansa mukaan pääsemään eroon.

Saara koki opettajuuden vaikuttavan hänen vapaa-aikaansa monella tavalla. Hänen kokemuksensa mukaan opettajan ammatti kulkee aina mukana vapaa-ajallakin. Tämä ilmeni Saaran kohdalla esimerkiksi tiedostamattomana ihmisten tarkkailuna erilaisissa tilanteissa, vaikka tilanteeseen eivät liittyisi edes hänen omat oppilaansa. Muun muassa kasvatukselliset toimenpiteet julkisissa paikoissa kiinnittävät Saaran huomion, jolloin hän tulee seuranneeksi vanhempien toimintaa. Myös puuttuminen erilaisiin tilanteisiin, tilanteissa mukana oleminen sekä neuvominen ovat tyypillistä Saaralle.

-- semmonen ammattitauti, että on helposti puuttumassa tilanteisiin ja olemassa siinä mukana ja auttamassa ja ehkä joskus neuvomassakin, tai on niiku aina valmis vähän ku partiopoika. (Saara)

Resurssipulasta johtuvat puutteelliset oppimateriaalit ja opetustilat aiheuttavat opettajille jatkuvaa stressiä ja vaikuttavat täten oleellisesti myös vapaa-aikaan (Koivisto 2013, 73). Saara kertoi myös kuntien säästötoimien vaikuttaneen siihen, että hän vapaa-ajallaan harrastaa erilaisten ilmaisten askartelumateriaalien keräämistä, mitä hänen omat lapsensa happeävät.

-- että opetusmateriaalia hamstraa kun harakka, olipa loma tai työaika. Minä olen roskisdyykkaaja. Kaupassa liimakuppeja maistatuspisteissä, että omat lapset on hävenny sitä, kun minä kerään niitä likasia muovikippoja liimakupeiksi tai jäätelötikkuja säästetään porukalla jossaki, jos on juhlat. Ni minä vaan, että ”Antakaa tikut liimatikuiks”. Tai jos pakkausmateriaalia jää jostakin tyhjiä pahvilaatikoita, styroksia tai superlonia, ni meikäläinen on aina siellä sitten niiku keräämässä jo niiku säästöön tällasiä kierrätys- ja uusiokäyttöön sopivia opetustarvikkeita. (Saara)

Pentti koki opettajuuden vaikuttavan ihmissuhteista ainoastaan parisuhteeseen. Hän kertoi esimerkiksi, ettei hänen ystäväpiirinsä koostu pelkästään opettajista. Opettajuuden vaikutukset parisuhteeseen näkyvät monella tavalla. Esimerkiksi edellisen syksyn Pentti kertoi olleen hänelle töiden osalta melko raskasta aikaa, jolloin hän puhui työasioista paljon puolisonsa kanssa. Pentti pohti, että aika rasitti varmasti myös hänen puolisoaan. Toisaalta opettajuus vaikuttaa Pentin mielestä myös positiivisesti parisuhteeseen, mutta näitä vaikutuksia hän ei osannut eritellä tarkemmin.

4.3.2 Ajatustyötä uniin saakka – urheilu ja perhe-elämä auttavat

Työhön liittyvät asiat jäävät pyörimään tutkittavien mieleen hyvin usein myös vapaa-ajalle. Usein opettajien oletetaan olevan tunnollisia, empaattisia henkilöitä, jolloin oppilaista kannettava huoli ja tekemättömien tehtävien tekeminen jäävät herkästi pyörimään mieleen myös vapaa-ajalle. Teknologisoituminen on osakseen vaikuttanut opettajien ajatustyön tekemiseen myös vapaa-ajalla, ja esimerkiksi sähköpostit ja Wilma-viestit saattavat olla ajatuksissa vielä iltaisinkin. (Tikkanen 2016, 5.) Elina kertoi, että työhön liittyvät, mieleen pyörimään jäävät ajatukset vaikuttavat vapaa-aikaan esimerkiksi niin, ettei yleinen olotila ole yhtä hyvä, mitä se muuten olisi. Mielessä olevat tilanteet näkyvät hänen mukaansa konkreettisesti esimerkiksi alakuloisuutena ja mietteliäisyytenä. Elina myös pohti, että hankalista tilanteista puhuminen jonkun kanssa voisi ehkä helpottaa työpäivän jälkeistä olotilaa.

-- pitäis olla niinku semmone ihminen, oli se sit sielt töistä tai jostain muualta, mieluummin ehkä töistä, joka tietää tasan tarkkaan sen tilanteen et, jonka kans niinko pystyy käymää sen asian tuoreelta läpi. Ni se saattaa jo helpottaa sitä, et sit siun ei enää tarvii itekses ehkä mieltii sitä sit enää työpäivän jälkee. Et jos sen sais jo jollain tavalla purettuu siellä vaikka töissä tai muute. Ni se ehkä just helpottais sitä työpäivän jälkeistä aikaa sitte. (Elina)

Matti puolestaan kertoi, etteivät työasiat varsinaisesti jää hänen mieleensä pyörimään vapaa-ajalle. Tämän hän perusteli sillä, ettei hän pysty erottamaan työ- ja vapaa-aikaansa, vaan ne limittyvät hänen elämässään tiiviisti. Matti kuitenkin kertoi, että seuraavaan työpäivään liittyvät asiat ja valmistelut mietityttävät häntä myös iltaisin. Sekä Matti että Niina kertoivat pohtivansa usein varsinaisen työajan jälkeen myös sitä, miten joitakin asioita saisi opetettua selkeämmin, mielekkäämmin ja motivoivammin. Niina kertoi usein vapaa-ajallaan mieltivänsä oppilaiden elämään liittyviä asioita, esimerkiksi erilaisia esille tulleita oppilaiden ongelmia tai pulmallisia kotitilanteita. Salovaaran ja Honkosen (2013, 195) mukaan kiire on vahvasti mukana opettajan työssä, mikä johtunee siitä, että työtä on liikaa opettajan voimavaroihin nähden. Niina koki, ettei hän ehdi miettimään kaikkia työasioita töissä, jolloin ne pohdituttavat häntä työajan ulkopuolella. Tämä puolestaan vaikuttaa hänen vapaa-aikaansa.

Niin niitä asioita kyllä on tosi usein jääny miettimään ja nytkin pystyy niinku heti muistamaan tosi montakin tapausta, et edelleenkin mietityttää, et mitenköhän sekin asia sitten päätty. (Niina)

Saaran mieleen jäävät usein pyörimään erinäiset ristiriitatilanteet, esimerkiksi haastavat keskustelut huoltajien kanssa. Myös väkivaltatilanteet luokkahuoneessa tai välitunneilla jäävät pyörimään mieleen, sillä niiden selvittämiseen ei useinkaan jää riittävästi aikaa. Saaran mukaan tilanteiden jälkeen ajatukset ajautuvat helposti syy-seuraussuhteiden miettimiseen. Joskus asioiden pohtiminen vaikuttaa Saarankin mielestä vapaa-aikaan häiritsevästi. Toisaalta Saara kertoi myös positiivisten tilanteiden jäävän mieleen. Tällaisia asioita ovat muun muassa positiivinen palaute huoltajilta tai kollegoilta. Positiivisesta palautteesta tuleva hyvä mieli kantaa pitkälle eteenpäin.

Pentillä mieleen jäävät tilanteet ovat usein opiskelijoihin liittyviä, opetuksellisia tilanteita. Pentti kertoi toimivansa työssään opiskelijoiden ehdoilla, ja jos jokin uusi harjoite ei ole mennyt yhden ryhmän kanssa hyvin, hän kertoi miettivänsä, miten harjoitetta voisi muuttaa ja kehittää paremmaksi. Pentti kertoi kokevansa tilanteet normaalina suunnittelu-työnä eikä niinkään mieleen negatiivisessa merkityksessä pyörimään jäävinä asioina. Pentin kohdalla myös kollegiaaliset suhteet ovat tällä hetkellä pinnalla, ja ne ovatkin vaikuttaneet merkittävästi Pentin psyykeeseen. Toisaalta Pentti painotti, että mieleen jäävät asiat ovat kuitenkin yleensä positiivisia.

-- mut yleensä siinä ne asiat mitkä, mitkä mietityttää siellä vapaa-ajalla on positiivisia pelkästään, et pitäs tätäkin nyt kokeilla tai voiskohan ton tehä tollain tai millasii asioita. (Pentti)

Työhön liittyvät ajatukset tulevat hyvin usein myös opettajien uniin. Yöuneen voivat vaikuttaa esimerkiksi työyhteisön ongelmat tai ristiriidat oppilaiden tai huoltajien kanssa. (Tikkanen 2016, 5.) Elina kertoi varsinkin työhön liittyvien, hankalimpien tilanteiden vaikuttavan herkästi uniin. Tämä ilmenee hänen kohdallaan usein niin, että hän heräilee keskellä yötä ja huomaa ajattelevansa heti työhön liittyvää asiaa. Elinan mukaan töistä johtuvista syistä nukahtamisen vaikeudet sekä heräily kesken unien ovatkin ajoittain tavallista. Myös Niina ja Matti kertoivat työhön liittyvien ajatusten tulevan heidän uniinsa aika-ajoin. Matti kertoi uniin tulevien tilanteiden ajoittuvan usein syksylle kesäloman jälkeen ja liittyvän yleensä suurempiin asioihin, kuten koko vuoden suunnitteluun. Koskaan työasiat eivät

kuitenkaan ole vieneet Matin yöunia, vaan päinvastoin aamulla mielessä saattaakin olla hyviä ideoita.

Ooon tullu, kyllä. On tullu monta kertaa uniin, mutta sekään ei niiku oo ahistanu, sitte yleensä ne on aamulla valmiita. -- sitten aamulla yhtäkkiä onkin aivan älyttömän hyviä ideoita mielessä. (Matti)

Saarakin koki työasioiden ajoittain vaikuttavan hänen yöuniinsa. Joskus stressaantuneena ollessaan Saara kertoi kärsineensä jopa unettomuudesta, jonka hän koki vaikuttavan omaan työmotivaatioonsa ja keskittymiseen. Saara kertoi kokevansa erityisesti lomien jälkeen työpaineita, minkä takia hän usein heräilee öisin ja miettii asioita. Stressin onkin todettu johtuvan useimmiten yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta (Kivimäki 1996). Pentti ei puolestaan kokenut työasioiden vaikuttavan hänen uniinsa, lukuun ottamatta menneenä syksynä pinnalla ollutta ristiriitatilannetta kollegan kanssa, joka vaikutti häiritsevästi Pentin uniin.

Opettajan työ ei sinällään ole kovin fyysistä, joten toiminnallinen tekeminen tuo monesti hyvää vastapainoa elämään jaksamisen kannalta (Nevalainen & Nieminen 2010, 205). Tutkittavat kertoivat saavansa ajatukset pois työasioista usein liikunnan avulla. Elina kuvaili, että varsinkin sellainen liikunta, jossa ei voi ajatella muuta kuin itse liikuntasuoritusta, on hyvä keino saada ajatukset pois työasioista. Hän kuvaili liikuntaa omaksi henkireiäkseen, jota hän pyrkii aktiivisesti harrastamaan. Matti kertoi hänellä aina olleen harrastuksia, joilla työasiat saa siirrettyä pois mielestä. Hän kertoi muun muassa toimineensa 20 vuotta urheiluseurassa valmentajana sekä soittaneensa ja soittavansa edelleen aktiivisesti bändissä. Matti myös kritisoi valmennusharrastustaan, sillä hänen kuvailunsa mukaan siihen liittyy paljon yhtäläisyyksiä opettajan työn kanssa. Tästä johtuen hän pohtikin hyötyvänsä enemmän soittamisharrastuksesta.

Niinalle perhe toimi hyvänä välineenä työasioiden mielestä pois saamisessa. Hän kuvaili työnsä olevan nykyään helpompaa, kun hänellä on omia lapsia. Niinan kokemuksen mukaan oppilaiden elämää on helpompi ymmärtää, kun omat lapset ovat samanikäisiä. Myös Niinalle liikunta on tärkeä harrastus sekä henkireikä, jota hän pitää työssä jaksamisensa kannalta välttämättömyytenä. Niinan tavoin myös Saaralle perheen kanssa vietetty aika oli yksi tärkeimmistä keinoista saada työasiat siirrettyä pois mielestä. Saaran mukaan myös liikunnalla sekä ihmisten tapaamisella on positiivisia vaikutuksia hänen elämäänsä.

Pentti ei kokenut tarvetta saada työasioita erityisemmin pois mielestään, sillä hän kertoi pitävänsä paljon työstään. Hän ei kokenut tarvitsevansa ajatusten nollausta, vaan koki ajatustyön kuuluvan osaksi omaa vapaa-aikaansa. Hänen mukaansa ajatustyö ei häiritse hänen muuta vapaa-ajan toimintaansa.

-- tota ei mulla oo kauheesti tarvettakaan saaha niitä ajatuksii pois, et se on aina semmosta positiivista niiku miettimistä ja just semmosta niiku uuden kehittelyä tai uuden ajattelua, et millai voi tehdä toisin, ja se on must semmosta vähän niiku koko aika läsnä olevaa -- . (Pentti)

4.4 ”Et on muutakin elämää” –vinkkejä nuorille opettajille

Esitimme kokeneille opettajille kaksi lisäkysymystä, joita emme kysyneet nuorilta opettajilta. Selvitimme, miten kokeneet opettajat näkevät työvuosien muuttavan opettajuuden vaikutuksia vapaa-aikaan. Pyysimme tutkittavia aluksi kuvailemaan oman opettajanuransa ensimmäisiä työvuosia ja peilaamaan niitä nykyiseen tilanteeseen. Haastoimme opettajat vertailemaan opettajuuden vapaa-aikaan liittyvien vaikutusten eroja ja yhtäläisyyksiä. Lisäksi kysyimme kokeneilta opettajilta, heidän omiin kokemuksiinsa peilaten, käytännön vinkkejä (Kuvio 1) nuorille, vastavalmistuneille opettajille opettajuuteen ja vapaa-aikaan liittyen. Aiempien tutkimusten mukaan opettajan työtaakka helpottuu vähitellen työn rutiinoidumisen, suunnittelutyön nopeutumisen ja kokemuksen myötä (Förbom 2003, 32–33; Leaman 2008, 37–40).

Elinan kertoman mukaan nuorella opettajalla työt tulevat usein herkästi kotiin. Hän kertoi itse nuorena opettajana opettaneensa ja tehneensä muita opetukseen liittyviä asioita koululla, mutta lisäksi hän kertoi vielä työpäivän jälkeen vieneensä muun muassa oppikirjoja kotiin ja valmistelleensa tulevia tunteja siellä. Elina kuvaili tapaansa jopa silloiseksi harrastukseksi, jonka hän myöhemmin totesi olevan hänen jaksamisensa kannalta huono asia. Tämän tajuttuaan hän kertoi tehneensä päätöksen töiden tekemisestä ainoastaan työpaikalla, ja vuosien saatossa kotiin tuotavat työt ovatkin vähentyneet selvästi. Elina kertoi kuvailemansa tavan hämärtäneen työn ja vapaa-ajan välistä rajaa huomattavasti sekä lisänneen tehdyn työn määrää. Myös Matti kertoi kotona tehtävän tuntien valmistelemiseen liittyvän työnteon vähentyneen kokemuksen ja rutiinien myötä. Hän kuitenkin kertoi suunniteltuun kuluvan edelleen aikaa, mutta sen menevän nykyään eri asioihin kuin aiemmin.

Et varmaan sama aika loppujen lopuks menee siihen kuinka paljon ajatukset pyörii opettamisen ympärillä. Että nykyisin menee enemmän tälleen omenapuun alla maaten filosofoiden niitä asioita, kun ihan sitä semmosta suorittamisen, suorittamisen valmistelua. (Matti)

Niina kertoi kokemuksen tuoneen lisää varmuutta työntekoon. Hän kuvaili opettajan työn olevan aluksi selviytymistä, joka hiljalleen muuttuu kunnianhimoksi tehdä työtä niin, että itse viihtyy, oppilaat oppivat ja opetus on monipuolista. Kokemuksen myötä Niinan mukaan oppii myös sisäistämään sen, ettei töissä ole pulassa, vaikka ei aina olisikaan suunnitellut tunteja huolella. Hän totesi, että nykyään tunteja pystyy jo ”vetämään hatusta”. Matin tavoin myös Niina koki, että nykyään energia kuluu eri asioihin kuin nuorena opettajana.

Et sanotaan, et energia menee nykyään eri asioihin. Ja ehkä sitte semmonen, et haluaa kuitenkin kehittyä siinä omassa työssä ja pysyä niinku kärryillä, kun maailma muuttuu koko ajan, niin siihen menee sitä aikaa nykyään sitten enemmän. -- Et se on tosi paljon kiinni itsestä, että sä opettelet käyttämään (iPadeja), etsit sopivia juttuja sieltä. Sitä vois tehdä kaikki illat. (Niina)

Niina kertoi myös työvuosien myötä oppineensa tietystä määrin hallitsemaan työhön liittyvää riittämättömyyden tunnetta. Hän kuvaili nykyään osaavansa pakottaa itsensä viettämään vapaa-aikaa ja olevansa työssään tyytyväinen pienempiin asioihin.

Et sit vaan joskus jää vähän vähemmälle se suunnittelu ja se on ihan ok niin. (Niina)

Koulun toimintaympäristön muutoksesta johtuen opettajan ja koulun arvovalta on vähentynyt. Opettajan työ on muuttunut entistä vaativammaksi, eikä koulutus välttämättä vastaa enää tämän päivän haasteisiin. Työmäärä on yksi merkittävä syy siihen, miksi opettajat kokevat työuupumusta. (Kiviniemi 2000, 7; Willman 2000, 107–108.) Saara kertoi olleensa nuorena opettajana selkeä auktoriteetti, eivätkä oppilaat tai vanhemmat tuolloin kyseenalaistaneet hänen opetustapaansa tai ratkaisumallejaan. Nykyisin vanhemmat ovat Saaran kertoman mukaan hyvin valveutuneita ja tietoisia opetussuunnitelmasta sekä siitä, että opetuksen tulee olla tasapuolista ja lasten erityispiirteet huomioivaa. Saara mainitsi myös erityistä tukea tarvitsevien lasten määrän kasvaneen vuosien mittaan, minkä hän koki lisänneen luokanopettajien työmäärää. Lisäksi ajatustyön tekeminen, uusiin asioihin, esimerkiksi tietotekniikkaan liittyviin asioihin, perehtyminen ja paperitöiden tekeminen ovat lisääntyneet Saaran vapaa-ajalla. Niinan ja Matin tavoin Saara mainitsi kiinnittäneensä opettajan

uransa alkuvuosina enemmän huomiota opetustekniikkaan ja opetettaviin asioihin. Nykyään ajatustyö keskittyy hänen mukaansa enemmän psykologisiin kysymyksiin kuten siihen, miten koulupäivästä selviytyy käyttäytymishäiriöisen oppilaan kanssa. Pentti puolestaan kuvaili hänen työuransa alkuvuosien olleen elämäntilanteen vuoksi samansuuntaisia kuin nykyäänkin, sillä hän kertoi hänellä olleen pieniä lapsia sekä uransa alkuvuosina että tällä hetkellä. Hän kertoi vapaa-ajan olevan usein kortilla, eikä hän halua kuluttaa tätä arvokasta aikaa työasioihin.

Kysyimme kokeneilta opettajilta lisäksi vinkkejä nuorille opettajille opettajuuteen ja vapaa-aikaan liittyen. Pentti kertoi vinkiksi omien henkireikien löytämisen, joiden avulla ajatukset saa varmasti pois työasioista. Vapaa-ajasta tulee hänen mielestään voida nauttia.

-- koittaa niiku nauttii siit vapaa-ajasta eikä sillai, et siitä kovasti niiku leikkaa ja liimaa vapaa-ajallakin jotakin tai muuta, että kyl se on kuitenkin sit työ siinä missä muutkin hommat, et, et, ei niiku palomiehetskään luultavasti hirveesti niitä letkuja tuolla kotona puutarhaletkuja keräi ihan huvikseen --. (Pentti)

Myös Elina painotti sitä, että opettajan ammatti on vain työ, ei koko elämä. Tämän Elina kertoi selkiytyneen hänelle itselleenkin vasta viimevuosina. Hän koki tärkeäksi vinkiksi myös sen, että nuoren opettajan tulee uskaltaa rohkeasti puhua asioista, jotka tuntuvat haastavalta. Jos asioita ei käsittele, jäävät ne hänen mukaansa herkästi pyörimään mieleen myös vapaa-ajalle. Elinan mielestä työnohjauksen mahdollisuutta ei tuoda tarpeeksi esille, vaikka sen ajatellaankin olevan yksi parhaista keinoista parantaa opettajan työssä jaksamista. Työhön liittyvistä pulmallisista asioista on tärkeää päästä keskustelemaan asiantuntijan kanssa. (Nevalainen & Nieminen 2010, 202–203.) Elina pohti, että opettajan työtä tehdään koko persoonalla, jolloin opettaja saattaa ottaa itseensä sekä työssä tapahtuneet hyvät että pahat asiat. Heikkinen (2000, 11) on kirjoittanut opettajan ammattiroolin taustalla olevan ennen kaikkea ihminen, joka toimii omana persoonanaan. Elina itse koki tietynlaisen kovuuden asioita kohtaan auttavan jaksamista.

Et työn voi tehdä hyvin ja olla hyvä opettaja, vaik ei niinku... vaik vähä kovettaaki ehkä itteesä. (Elina)

Matti kehotti nuoria opettajia alusta alkaen selvittämään, mikä heidän oma tapansa toimia töissä on. Hän mainitsi ammattiyhdistyksen kannattamasta työtavasta, jossa työ- ja vapaa-ajan raja on selkeä, eikä esimerkiksi klo 16 jälkeen tehdä enää töitä tai vastata puhelimeen.

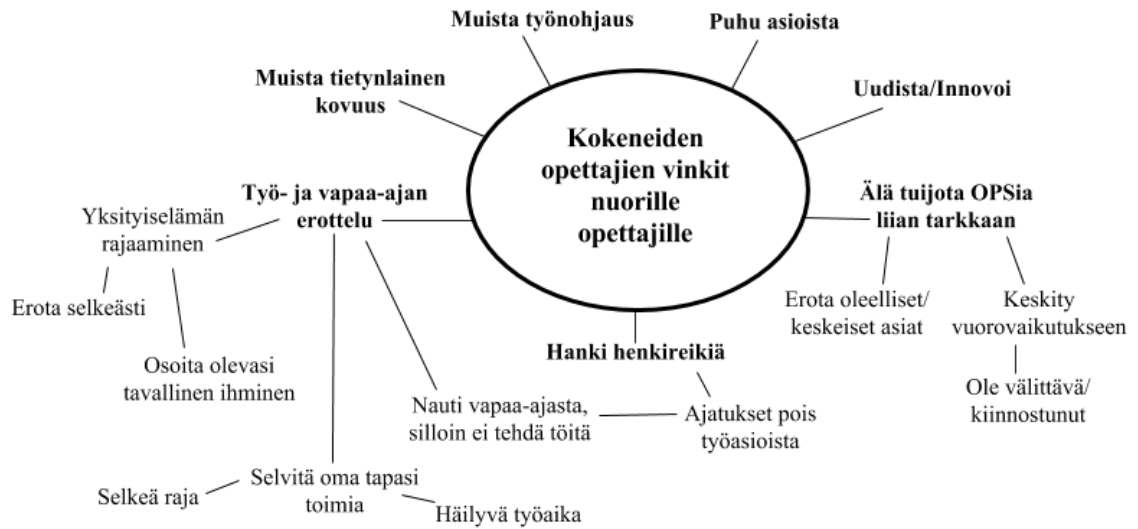
Vaikka Matti puolsikin esittämäänsä ajatusta erityisesti siinä tapauksessa, että työ- ja vapaa-ajan erottaminen koetaan hankalaksi, koki hän itselleen paremmaksi tavaksi tehdä töitä silloin, kun se sopii omiin aikatauluihin parhaiten.

”Mut mulla ei oo ollu sitä rajaa ja mä mietin, et tää pitää jokaisen käydä itelleen läpi, että mikä on se mun tapa tehdä töitä. Koska mä oon edelleen sitä mieltä, että jos ihmisellä työ on sata prosenttia, jotakin sata prosenttia, se on ihan sama et yrität säängetä sen kaheksasta kuuteentoista väliin vai teetkö sä sitä vähän löysemällä aikataululla kaheksasta kahteenkymmeneen välisenä aikana, sata prosenttia pitää kuitenkin jossain vaiheessa saada täyteen.” (Matti)

Niina kertoi nuorille opettajille vinkiksi, ettei opetussuunnitelmaa kannata tuijottaa liian tarkkaan, vaan keskittyminen vuorovaikutukseen ryhmän kanssa on tärkeämpää. Oppilaiden tulee hänen mielestään tuntea, että opettaja on välittävä ja aidosti kiinnostunut heidän kuulumisistaan ja oppimisestaan. Niinan mielestä keskeisten opettavien asioiden erottaminen on tärkeää, mutta työn alkuvuosina haastavaa. Niinan mukaan on tärkeää, että opettaja kertoo oppilaille itsestään ja antaa heille sellaisen kuvan, että opettajakin on aivan tavallinen ihminen. Jos opettaja pitää yksityiselämänsä tiukasti erillään työstä, voi oppilaille jäädä opettajasta hyvin kaukainen kuva.

Ja että pitää huolta siitä, et on muutakin elämää. Se on ihan äärettömän tärkeää.
(Niina)

Toisin kuin Niina, Saara painotti yksityiselämän pitämistä opettajan omana asiana tärkeänä. Opettajan töissä ylläpitämä rooliasu saattaa luoda joissakin tapauksissa turvaa ja suojaa myös opettajan vapaa-aikaan, jolloin opettaja ei ole niin herkästi haavoitettavissa (Cantell 2011, 159). Saaran mielestä vapaa-aika tulee käyttää johonkin aivan muuhun kuin työnteeseen. Lisäksi hän rohkaisi nuoria opettajia uudistamaan ja innovoimaan uutta, mutta kuitenkin välttämään liikaa uppoutumista työhön. Saaran mielestä opettajien palkka ei ole kohtuullinen, jos kaiken muun työnteon lisäksi vielä kallis vapaa-aikakin uhrataan työlle. Kokeneiden opettajien vinkit nuorille opettajille löytyvät kootusti kuvioista 1.

Kuvio 1 Kokeneiden opettajien vinkit nuorille opettajille

Kokeneiden opettajien vinkit painottuivat työ- ja vapaa-ajan rajan erottelun merkitykseen. Jokaisen on löydettävä oma tapansa toimia, mutta kuten Viskari (2009) toteaa, voi nuorten opettajien työstä irtautuminen olla haasteellista. Tilanne tulee yleensä kuitenkin helpottumaan työvuosien myötä. (Viskari 2009, 146.) Kokeneet opettajat korostivat myös henkireikien ja puhumisen merkitystä jaksamisen kannalta.

5 POHDINTA

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin opettajuus vaikuttaa nuorten ja kokeneiden opettajien vapaa-aikaan ja eroavatko kokemukset toisistaan. Haastattelukysymykset on jaoteltu kolmeen eri teemaan; opettajan arki, vapaa-ajan toiminta sekä jaksaminen, joiden avulla selvitimme opettajien työ- ja vapaa-ajan välistä rajaa, opettajuuden vaikutuksia ihmissuhteisiin, roolimallina toimimista vapaa-ajalla sekä sitä, miten opettajat saavat ajatuksensa pois työasioista. Näihin kolmeen teemaan sisältyvien kysymysten lisäksi selvitimme kokeneiden opettajien vinkkejä nuorille opettajille. Lisäkysymyksen kautta tutkittavat toivat paljon ajatuksiaan esille, joten otimme lisäkysymyksen mukaan tutkimuksen analysointiin neljäntenä teemana. Seuraavaksi esittelemme lyhyesti saamiamme keskeisimpiä tuloksia, jonka jälkeen vertailemme nuorten ja kokeneiden opettajien tuloksia keskenään. Tutkimustemme pääteemat toimivat vertailun pohjana.

5.1 Työn määrä keskeisenä vapaa-ajan rajoittajana

Tutkimuksemme mukaan nuorten opettajien vapaa-aikaan vaikuttivat eniten suuri työmäärä, siitä johtuva kiire sekä ajatustyön tekeminen. Näiden tekijöiden koettiin vähentävän ja sitä kautta rajoittavan vapaa-aikaa, koska työajan ei aina koettu riittävän kaikkeen tekemiseen. Tämä tulos oli yhdenmukainen esimerkiksi Saloviidan (2000, 29), Vuorikosken (2009, 170) ja Webbin ym. (2004, 38) tutkimusten kanssa, joissa nousivat myös esille opettajan työn kiireisyys, opettajan monipuoliset velvollisuudet sekä opetuksen valmisteluun kuluva aika. Nuorten opettajien työ- ja vapaa-ajan välinen raja osoittautui tilannesidonnaiseksi ja luonteeltaan joustavaksi. Kukin haastattelemistamme nuorista opettajista teki vapaa-ajallaan vähintään työhön liittyvää ajatustyötä, mutta myös tuntien valmistelutöitä, arviointia sekä kokeiden korjausta tehtiin työajan ulkopuolella. Oppilaiden kanssa tapahtuvat kohtaamiset vapaa-ajalla koettiin luonteeltaan neutraaleiksi tai miellyttäviksi tilanteiksi. Tutkittavat eivät kokeneet opettajuuden tuoneen mukanaan velvollisuutta toimia vapaa-ajalla roolimallina, vaan vastauksissa painottui kaikille aikuisille kuuluva vastuu lapsista ja nuorista. Kukaan haastattelemistamme opettajista ei ollut muuttanut elämäntapojaan opettajuuden takia. Tutkimuksen mukaan opettajuus vaikutti kaikkien tutkittavien vapaa-aikaan

jollakin tasolla, mutta sitä ei kuitenkaan koettu suurena rasitteena. Nuoret opettajat tuntuivat luottavaisilta sen suhteen, että tulevaisuudessa kokemuksen lisääntyttyä työ ainakin jossain määrin tulee helpottumaan.

Jos työasioita tarvitsee pohtia ja tehdä paljon vielä vapaa-ajalla, joutuvat työ ja vapaa-aika keskenään konfliktiin, jonka purkaminen ei aina ole välttämättä helppoa (Frone, Russel & Cooper 1992, 74–76). Kokeneet opettajat kertoivat tekevänsä töitä vielä työajan jälkeenkin, ja opettajat kokivat työ- ja vapaa-ajan määrittämisen hankalaksi. Kokeneet opettajat kokivat työ- ja vapaa-ajan limittyvän toisiinsa, ja ajankäytön riippuvan hyvin paljon tilanteesta ja ajankohdasta. Kaikki haastatelluista kokeneista opettajista tekivät usein vielä varsinaisen työajan päättymisen jälkeen työhön liittyviä asioita. Vapaa-ajalla tapahtuvat kohtaamiset oppilaiden tai heidän vanhempiensa kanssa koettiin normaaleina vuorovaikutustilanteina. Kiusallisia tilanteita tapahtui opettajien kertoman mukaan vain harvoin, mutta silti haastatteluissa tuotiin esille useampia esimerkkejä näistä tilanteista. Miesopettajat eivät olleet kertomansa mukaan kokeneet kiusallisia kohtaamistilanteita vapaa-ajallaan. Kokeneet opettajat kertoivat vapaa-ajalla lapsille ja nuorille roolimallina toimimisen olevan kaikkien aikuisten tehtävä, mutta vastauksissa korostui myös opettajuuden mukanaan tuoma vastuu. Perheellisten kokeneiden opettajien kohdalla perhe-elämä vaikutti positiivisesti esimerkiksi työstä irtautumisessa. Yleisellä tasolla opettajuuden ei merkittävästi koettu rajoittavan elämää, mutta kaikkien tutkittavien kohdalla se kuitenkin jollakin tavalla vaikutti vapaa-aikaan.

5.2 Häilyvä työn ja vapaa-ajan raja

Yksi syy opettajan työ- ja vapaa-ajan rajan häilyvään luonteeseen on kehittynyt teknologia, joka mahdollistaa muun muassa huoltajien yhteydenotot opettajaan ympäri vuorokauden. Aiempien tutkimusten valossa nuoret opettajat kokevat työstä irtautumisen haasteellisemmaksi kuin kokeneet opettajat. Kokeneiden opettajien on katsottu oppivan tasapainottelemaan työ- ja vapaa-ajan välillä. (Löytyyniemi 2014; Viskari 2009, 146.) Aiemmin on myös havaittu, että työstressi kantautuu helposti kotiin, ja että etenkin naisopettajien on vaikeaa erottaa työtä ja vapaa-aikaa toisistaan (Laes & Laes 2001, 24–28). Tutkimuksessamme kokeneiden opettajien mukaan työ- ja vapaa-ajan määrittäminen on haasteellista. Kaikki haastattelemamme kokeneet opettajat kertoivat tekevänsä useasti töitä vielä iltaisin työpäivien

jälkeen. Nuorissa opettajissa oli kokeneita opettajia enemmän henkilöitä, jotka kokivat työ- ja vapaa-ajan rajan olevan selkeä. Useampi nuorista opettajista kertoi tehneensä selkeitä päätöksiä sen suhteen, mihin kellonaikaan mennessä työnteko pitää lopettaa. Psykykkisen hyvinvoinnin kannalta onkin hyvin tärkeää huolehtia siitä, että työ, vapaa-aika ja lepo ovat riittävän hyvässä tasapainossa (Virolainen 2012, 18). Tästä syystä tietoinen työntekemisen rajaaminen voi ylläpitää opettajan työssäjaksamista. Kuitenkin nuorten opettajien vastauksissa korostui suuresti myös se, että työtä on niin paljon, että sitä on tehtävä myös vapaa-ajalla, jolloin työ- ja vapaa-aika helposti sekoittuvat toisiinsa.

Kokeneet opettajat kohtasivat oppilaitaan vapaa-ajalla yleisesti ottaen vain harvoin, kun taas nuorista opettajista kaikki kertoivat törmäävänsä usein oppilaisiin tai heidän vanhempiinsa vapaa-ajalla. Kummassakin tutkimuksessa kävi ilmi, että kohtaamisten määrään vaikuttaa olennaisesti se, työskenteleekö opettaja samalla paikkakunnalla, jossa itse asuu. Lisäksi asuinpaikkakunnan pienuus ja omalla oppilasalueella asuminen vaikuttivat siihen, että opettaja kohtasi usein oppilaita vapaa-ajallaan. Myös Tikkanen (2011, 7–8) on tuonut esille paikkakunnan koon vaikutukset opettajan asemaan sekä opettajan toiminnan tarkkailuun liittyen. Kokeneiden opettajien kohdalla myös omat lapset ja lasten harrastukset vaikuttivat kohtaamisten määrään ja säännöllisyyteen. Niina esimerkiksi kertoi kohtaavansa oppilaitaan lastensa harrastusten kautta, sillä tällä hetkellä hänen lapsensa ovat samanikäisiä kuin hänen oppilaansa, ja sitä kautta he toimivat samoissa harrastusryhmissä. Matti taas kertoi omien lastensa olevan jo sen verran opettamiaan oppilaita vanhempia, ettei samoissa harrastus- tai vapaa-ajanviettopiireissä tule enää törmättyä entiseen tapaan oppilaisiin ja heidän vanhempiinsa. Haastattelemlamme nuorilla opettajilla ei ollut lapsia, joten lapsinäkökulma korostui vain kokeneiden opettajien kohdalla.

Sekä kokeneet että nuoret opettajat kokivat vapaa-ajalla tapahtuvat kohtaamistilanteet oppilaiden ja vanhempien kanssa neutraaleina, normaaleina vuorovaikutustilanteina. Kukin haastateltava kertoi kohtaamistilanteissa tervehtivänsä ja käyttäytyvänsä itselleen tavalliseen tapaan. Kummassakin tutkimuksessa yleisiksi kohtaamispaikoiksi mainittiin kaupungin keskusta-alueet, erilaiset tapahtumat sekä lenkkipolut ja kuntosalit. Opettajien kertoman mukaan kiusallisia tilanteita tapahtuu yleisesti ottaen vain hyvin harvoin, mutta kokeneet opettajat kertoivat näistä tilanteista nuoria opettajia enemmän käytännön esimerkkejä. Tähän voi mahdollisesti vaikuttaa se, että kokeneet opettajat ovat ehtineet pidemmän

työkokemuksensa myötä kokemaan näitä tilanteita nuoria opettajia enemmän. Kokeneet miesopettajat eivät kertomansa mukaan olleet kokeneet kiusallisia tilanteita, ja käytännön esimerkkejä kertoivat vain kokeneet naisopettajat.

Kaikki tutkimuksissa esiin tulleet kiusalliset tilanteet olivat tapahtuneet kaupassa tai yökerhoissa. Yökerho-esimerkki nousi esille nuorten opettajien ja kauppatilanteet kokeneiden opettajien keskuudesta. Kiusallisiksi tilanteiksi kaupassa mainittiin esimerkiksi alkoholiastolla tapahtunut kohtaaminen entisen, jo täysi-ikäistyneen oppilaan kanssa, oppilaiden tai vanhempien toimesta tapahtuva opettajan ostosten tarkkailu sekä opettajan yksityisten ostosten tekeminen. Jäimme pohtimaan, onko kiusallisuuden tunteen kokeminen tyypillisempää naisille, tai kommentoidaanko esimerkiksi naisopettajan ostoksia herkemmin kuin miesopettajan, mikä johtaa kiusallisen tilanteen syntyyn. Pohdimme myös, johtuuko kokeneiden opettajien kiusallisten tilanteiden suurempi määrä pidemmästä ajasta opettajana vai onko nuorten ja kokeneiden opettajien ikäerolla asian kannalta jotakin merkitystä. Voidaan myös pohtia sitä, onko opettajaan kohdistuvissa yleisissä käsityksissä tapahtunut jotakin sellaista, mikä aiheuttaisi sen, että aiemmin kiusallisina pidettyjä tilanteita, vaikkapa liittyen opettajan tekemiin ostoksiin, ei enää pidetä niin erikoisena tai ihmeellisenä asiana, mikä enää nykypäivänä aiheuttaisi opettajille kiusallisia tilanteita. Vuosien saatossa opettajia on aina arvostettu, jonka takia opettajan on oletettu toimittava esimerkillisesti. Tänä päivänä opettajat nähdään aiempiin vuosiin verrattuna enemmän ”tavallisina kansalaisina”, jotka toimivat vapaa-ajallaan siinä missä ketkä tahansa muutkin. (Cantell 2011, 154–155.)

Hieman yli puolet haastattelemistamme opettajista kertoivat puuttuvansa tarvittaessa oppilaiden tekemisiin omalla vapaa-ajallaan. Oppilaiden tekemisiin puuttuvien opettajien määrä oli sama sekä nuorten että kokeneiden opettajien keskuudessa, eikä tämän kysymyksen osalta heidän välille ei syntynyt eroa. Opettajan toimimisesta roolimallina vapaa-ajalla oltiin sekä nuorten että kokeneiden opettajien keskuudessa sitä mieltä, että lapsille ja nuorille roolimallina toimiminen koskee ketä tahansa aikuista ammatista huolimatta. Kuitenkin kokeneiden opettajien vastauksissa korostui nuoria opettajia enemmän opettajuuden tuoman vastuun näkökulma. Kokeneet opettajat mainitsivat esimerkiksi, että opettaja menettää helposti kasvonsa, jos hänet nähdään vapaa-ajalla tekemässä jotakin hölmöä, jolloin opettajan vapaa-ajan toiminta vaikuttaa myös työhön. Lisäksi esille tuotiin näkökulma koskien terveystiedon opettamista. Eräs kokeneista opettajista pohti sitä, että hänen on vapaa-ajalla toi-

mittava niiden ohjeiden mukaan, mitä yrittää oppilaillekin koulussa opettaa. Hän koki, ettei ole hyväksi opettaa tiettyjä tapoja ja toimia itse vapaa-ajallaan jollakin muulla tavalla. Kokeneet opettajat kokivat nuoria opettajia enemmän oman vapaa-ajan toimintansa vaikuttavan siihen, miten oppilaat ja vanhemmat suhtautuvat heihin opettajana.

Yhteensä neljä kymmenestä haastattelemastamme opettajasta, kaksi nuorta ja kaksi kokenutta opettajaa, koki, että heitä tarkkaillaan vapaa-ajalla enemmän verrattuna muiden ammattiryhmien edustajiin. Aiempien tutkimusten valossa opettajista yli puolet kokee opettajuuden vuoksi joutuvansa erityisen tarkkailun kohteeksi. Opettajiin kohdistuvat odotukset heijastuvat näin myös vapaa-aikaan. (Tikkanen 2011, 7–8.) Tutkimamme opettajat pohtivat opettajan työn luonnetta, joka tekee opettajasta tietyn piirin sisällä tunnetun henkilön, jonka tekemiset ovat yleisesti kiinnostavia. Eräs haastateltavista toi esille, ettei opettajan toiminnan tarkkailu välttämättä ole pahantahtoista. Kuitenkin opettajan tekemiset kiinnostavat esimerkiksi oppilaita hyvin paljon. Useampi tarkkailua kohdanneista opettajista oli myös saanut kuulla vapaa-ajan toiminnastaan jälkikäteen joko oppilailta tai heidän vanhemmiltaan. Oppilaat saattoivat kysellä, mitä opettaja teki tietyssä paikassa tai kenen seurassa hän oli. Esille tuotiin jopa tapaus, jolloin vanhemmat olivat jälkikäteen kommentoineet opettajan vapaa-ajan tekemisiä. Eräs kokeneista opettajista koki opettajaan kohdistuneen tarkkailun muuttuneen menneiden vuosikymmenten aikana. Hänen kokemuksensa mukaan aiheesta ei enää nykyään keskustella niin paljoa, eivätkä opettajat joudu enää entiseen tapaan miettimään sitä, missä voivat vapaa-ajalla kulkea ja mitä he voivat tai eivät voi tehdä. Tässä tutkimuksessa opettajat eivät yleisesti antaneet opettajuuden vaikuttaa omiin menemisiinsä. Tutkittavat olivat yhtä mieltä Cantellin (2011, 163) esittämän ajatuksen kanssa: opettaja on ihminen siinä missä muutkin.

Opettajuuden ei kummassakaan opettajaryhmässä koettu yleisesti ottaen rajoittavan vapaa-aikaa merkittävästi. Nuorten opettajien haastatteluista tuli esille se, että kaikki haastatteluista kokivat elävänsä sellaista elämää, ettei heidän tarvitse miettiä elämäntapojaan opettajuuden tuoman vastuun kautta. Nuorten opettajien mielestä opettajuus kuitenkin jossain määrin vaikutti heidän elämäänsä. Opettajuus esimerkiksi rajoitti jonkin verran heidän menemisiään, työn paljous vaikutti vapaa-aikaan vähentämällä sitä ja lisäksi opettajat pohivat, miten ja mistä asioista he puhuvat yleisillä paikoilla. Opettajan työn suuri määrä ja vastuu ovatkin suurimmat stressitekijät ja vapaa-aikaan vaikuttajat (Leaman 2008, 108).

Myös kokeneiden opettajien haastatteluista nousivat esille tiettyjen paikkojen välttelemistä sekä työn tekemistä vapaa-ajalla. Yhteistä nuorille ja kokeneille opettajille oli lisäksi se, että opettajuus näytti rajoittavan eniten niiden opettajien vapaa-ajan toimintaa, jotka kohtasivat oppilaita ja heidän vanhempiaan eniten vapaa-ajalla. Näiden opettajien kohdalla opettajuus rajoitti vapaa-aikaa eniten siten, että he miettivät muita enemmän omia menemisiään ja toimintaansa yleisillä paikoilla. Opettajat, jotka asuivat toisella paikkakunnalla missä olivat töissä, tai eivät muuten kohdanneet oppilaita tai vanhempia vapaa-ajalla, eivät tuoneet ilmi niin suurta opettajuuden vaikutusta vapaa-ajan menemisiin.

5.3 Opettajuus ja jaksaminen

Työn tekeminen iltaisin, öisin ja viikonloppuisin rasittaa paitsi työntekijää itseään, mutta vaikuttaa usein myös kielteisesti sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti perhesuhteisiin (Nätti & Anttila 2012, 161). Opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin koettiin sekä nuorten että kokeneiden opettajien keskuudessa hyvin vaihtelevalla tavalla. Kummassakin ryhmässä vaikutukset nähtiin positiivisina, negatiivisina tai sitten vaikutuksia ei juurikaan koettu. Positiivisiksi vaikutuksiksi kummassakin ryhmässä mainittiin se, että ammatin kautta tutustuu paljon uusiin ihmisiin ja opettajuus on tuonut mukanaan hyviä ystävyysuhteita. Nuoret opettajat mainitsivat negatiivisina vaikutuksina esimerkiksi sen, että työ vie niin paljon aikaa, että se vähentää yhteistä aikaa perheen ja ystävien kanssa. Eräs kokeneista opettajista puolestaan toi negatiivisena vaikutuksena esille sen, että hänen puolisonsa on joutunut kuuntelemaan opettajan työhön liittyviä raskaitakin asioita, mikä on kuormittanut puolisoa. Kokeneiden opettajien puolelta tuotiin esille myös se, etteivät kaikki ystävät aina ymmärrä, mitä opettajan työ oikeasti on ja mitä se vaatii. Tämän nähtiin vaikuttavan ihmissuhteisiin negatiivisesti kuin myös sen, että perhe on joutunut tottumaan siihen, että äidin on tehtävä töitä vielä iltaisinkin. Yhtenä vaikutuksena tuotiin esille, että opettajuus ajaa usein sellaisiin tilanteisiin, joissa huomaa ottavansa ohjaajan roolin itselleen. Tästä piirteestä kerrottiin myös haluttavan oppia pois, eli vaikutus näyttäytyi negatiivisena.

Lähes kaikki kymmenestä haastattelemastamme opettajasta kertoi, että työhön liittyvät asiat jäävät helposti pyörimään mieleen, nuorilla opettajilla hieman useammin kuin kokeneilla. Mieleen jäävät tilanteet olivat kummassakin opettajaryhmässä hyvin samantapaisia. Yleensä nämä asiat olivat jollakin tavalla negatiivisia, mutta myös mainintoja positiivi-

sista asioista tuotiin kummassakin ryhmässä esille. Oppilaiden erilaiset pulmat, huoltajien kanssa käydyt keskustelut sekä oman työn kehittämiseen liittyvät asiat korostuivat keskeisimpinä mieleen pyörimään jäävinä tilanteina. Positiiviset tilanteet koettiin pitkään mielessä säilyvinä, ja sellaisiksi mainittiin esimerkiksi onnistunut oppitunti tai työstä saatu hyvä palaute.

Opettajilla on tärkeää olla vapaa-ajalla selviytymiskeinoja, joiden avulla voi irtautua työstä. Yleisesti ottaen liikunta ja perheen kanssa vietetty aika ovat hyviä selviytymiskeinoja työssä jaksamisen näkökulmasta. (Salo & Kinnunen 1993, 90; Tikkanen 2016, 5.) Kaikilla tutkittavilla oli joitakin henkireikiä tai harrastuksia, jotka saivat ajatukset töistä muualle. Yleisimpinä harrastuksinaan opettajat mainitsivat liikunnan, ja esimerkiksi lenkkeily, kuntosalilla käynti sekä paritanssi mainittiin erikseen. Myös virkkaaminen sekä bänditoiminta toimivat muutaman opettajan harrastuksena. Tärkeäksi henkireiäksi kokeneille opettajille osoittautui myös perhe-elämä, mikä erotti heidät vapaa-ajan toiminnan kannalta nuorista opettajista. Perheen arjen pyörittäminen sekä puolison ja lasten kanssa ajan viettäminen koettiin hyvänä tapana työstä irrottautumisen kannalta.

Nuorten opettajien vapaa-aikaan näytti vaikuttavan eniten työn määrä, siitä johtuva kiireisyys sekä ajatustyön tekeminen. Myös kokeneet opettajat kokivat työhön menevän edelleen paljon aikaa, mutta verrattuna aiempiin työvuosiin he totesivat energian suuntautuvan nykyään eri asioihin. Eräs opettaja kuvaili työn luonteen muuttuneen selviytymisestä kunnianhimoksi ja itsensä kehittämiseksi. Kokoneiden opettajien mukaan tuntien suunnittelusta ja niiden pitämisestä suoriutuu tänä päivänä helpommin, kun omat rutiinit ja työtavat ovat vakiintuneet. Sen sijaan uuden opettelu, ajan hermolla pysyminen sekä tieto- ja viestintätekniikan haltuunotto vievät heidän mukaansa nykyään enemmän aikaa. Myös aiemmissa tutkimuksissa opettajat ovat kokeneet työn muuttuneen vaativammaksi, eikä saadun koulutuksen koeta täysin vastaavan tämän päivän haasteisiin. Lisäksi teknologian kehittyminen on haastanut opettajat uuden oppimiseen. Oppilaiden yksilölliset erot ovat kasvaneet, ja myös se vaikuttaa osaltaan opettajan työmäärään. (Kiviniemi 2000, 7.)

5.4 Yhteenvetoa

Yleisesti ottaen sekä nuorten että kokoneiden opettajien oli hankalaa erottaa työ- ja vapaa-aikaa toisistaan. Ne limittyivät opettajien arjessa sulavasti toisiinsa. Kummassakin ryhmäs-

sä työnkuva koettiin joustavana ja tilanteesta riippuvana, mikä osaltaan teki työ- ja vapaa-ajan välisestä rajasta häilyvän. Kummatkin opettajaryhmät kokivat vapaa-ajan kohtaamiset oppilaiden tai vanhempien kanssa tavallisina vuorovaikutustilanteina, ja kohtaamisten määrä riippui olennaisesti opettajan asuinpaikasta. Opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin koettiin myös samalla tavalla. Vaikutuksia nähtiin sekä positiivisena että negatiivisena. Myös opettajien vapaa-aikaan kohdistuvaa ulkopuolista tarkkailua koettiin nuorten ja kokeneiden opettajien välillä samassa määrin.

Kokeneet opettajat kokivat opettajuuden rajoittavan heidän vapaa-aikaansa hieman enemmän, kuin nuoret opettajat. Kaiken kaikkiaan opettajuuden koettiin kuitenkin rajoittavan vapaa-aikaa vain vähän. Opettajuus näytti rajoittavan eniten niiden opettajien vapaa-aikaa, jotka asuivat samalla paikkakunnalla, missä olivat töissä ja jotka törmäsivät oppilaisiinsa kaikista useimmiten. Silloin opettajat tekivät eniten tietoisia valintoja menemisensä suhteen ja miettivät tarkemmin käyttäytymistään verrattuna muihin tutkittaviin. Yleisellä tasolla kiusallisia tilanteita vapaa-ajan kohtaamistilanteissa kerrottiin tapahtuvan vain harvoin, mutta kokeneet opettajat toivat näitä tilanteita enemmän esille käytännön tasolla. Kummatkin opettajaryhmät pitivät roolimallina toimimista vapaa-ajalla kenen tahansa aikuisen velvollisuutena, mutta kokeneet opettajat korostivat opettajuuden mukanaan tuomaa velvollisuutta nuoria opettajia enemmän.

Kaikki tutkittavat kokivat, että työhön liittyviä asioita jää helposti pyörimään mieleen. Nuorilla opettajilla tämä korostui hieman kokeneita opettajia enemmän. Kummassakin opettajaryhmässä työn määrän koettiin olevan suuri, mutta nuoret opettajat kokivat sen vaikuttavan enemmän vapaa-aikaansa. Keskeinen huomio työn määrään liittyen oli se, että kokeneet opettajat kokivat työn määrän säilyneen kutakuinkin ennallaan verrattuna aiempiin työvuosiin, mutta energian suuntautuvan nyt eri asioihin. Nuoret opettajat kertoivat aikaa menevän paljon tuntien suunnitteluun ja valmisteluun, kuten kokeneetkin opettajat kertoivat heillä aiemmin menneen. Nykyään kokeneet opettajat kokivat aikaa menevän eniten oman työnsä kehittämisen pohtimiseen, ajassa mukana pysymiseen sekä oman osaamisensa päivittämiseen, koskien esimerkiksi erityisoppilaiden kohtaamista sekä tieto- ja viestintätekniikan käyttöä opetuksessa.

Keskeinen ero nuorten ja kokeneiden opettajien välillä olivat lapset, joita ei kenelläkään tutkittavista nuorista opettajista ollut. Perhe-elämä tuli esille perheellisten kokeneiden

opettajien kohdalla useassa eri haastattelun vaiheessa, ja näin ollen se vaikutti olennaisesti kokeneiden opettajien vapaa-aikaan. Kuviossa 2 on tiivistetysti nuorten ja kokeneiden opettajien väliset yhtäläisyydet ja erot.

Kuvio 2 Yhteenvedo nuorten ja kokeneiden opettajien opettajuuden vaikutuksista vapaa-aikaan

Yhteenvedona voidaan todeta, että opettajuus vaikutti kaikkien haastattelemiemme opettajien vapaa-aikaan jollakin tasolla. Kukin tutkittavista oli kuitenkin hyvin omanlaisensa persoona, ja kaikilla tutkittavilla suhde opettajuuteen ja omaan työhönsä oli varmasti erilainen. Kaikki tutkittavat vaikuttivat hyvin sitoutuneilta työhönsä, mutta osalle työ näyttäytyi vielä vahvempana elämäntapana kuin toisille. Kenties tästäkin syystä johtuen opettajuuden vaikutukset näyttäytyivät eri tavoin eri henkilöiden vapaa-ajalla. Olemme käsitelleet nuoria ja kokeneita opettajia omina ryhminään ja tehneet vertailua suurien linjojen ja enemmistön esille tuomien kokemusten mukaisesti. On kuitenkin oleellista ymmärtää se, että tutkittavien joukossa oli mukana hyvin erilaisia yksilöitä, ja tietyissä kokemuksissa yksittäisten henkilöiden välillä saattoi olla melko suuriakin eroja. Tutkittavat opettajat toimivat erilaisissa työtehtävissä, eri-ikäisten oppilaiden tai opiskelijoiden parissa. Tässä tutkimuksessa emme

kiinnittäneet huomiota eri tehtävissä toimivien opettajien kokemusten vertailuun tai mies- ja naisopettajien välisiin eroihin, vaan olimme kiinnostuneita vain nuorten ja kokeneiden opettajien eroavaisuuksien näkökulmasta. Omissa tutkimuksissamme tuli kuitenkin myös esille, että esimerkiksi se, minkä ikäisten oppilaiden kanssa toimii, alkuopettajana vai yliopiston opettajana, on merkitystä myös vapaa-aika -näkökulmasta katsottuna. Esimerkkinä mainittakoon roolimallina toimiminen vapaa-ajalla.

5.5 Tulosten sovellettavuus ja jatkotutkimushaasteet

Tutkimuksemme antaa lisää tietoa nuorille opettajille tulevasta opettajuudesta ja sen vaikutuksista vapaa-aikaan sekä avaa kokeneiden opettajien näkemystä aiheeseen. Tutkimus antaa tietoa opettajuuden monista ulottuvuuksista sekä työkokemuksen myötä tapahtuvista muutoksista opettajuuteen ja vapaa-aikaan liittyen. Kokeneiden opettajien antamat vinkit nuorille opettajille voivat lisätä työssä jaksamista, kun etukäteen voi ennakoida, mitä tulevaisuus mahdollisesti tuo tullessaan.

Nyt tehtyä vertailututkimustamme voitaisiin edelleen syventää esimerkiksi tutkimalla vain yhtä tiettyä teemaa tai ilmiötä tarkemmin. Tutkimusteemoja voisivat olla muun muassa työssä jaksaminen, opettajuuden vaikutukset ihmissuhteisiin ja sosiaalisen median käyttö. Tutkimusta voisi laajentaa myös opettajaopiskelijoiden näkemyksillä siitä, miten he uskovat opettajuuden vaikuttavan vapaa-aikaan. Tällainen tutkimus antaisi tietoa opiskelijoiden uskomuksista tulevaisuuttaan kohtaan ja voitaisiin myös pohtia sitä, ovatko opiskelijoiden ajatukset työelämästä realistisia. Lisäksi mielenkiintoisen kulman aiheeseen toisivat jo eläköityneet opettajat, jotka ovat aloittaneet ja toimineet opettajan ammatissa erilaisena aikana, kuin tämän päivän opettajat. Tästä näkökulmasta voitaisiin tutkia sitä, miten ajan muutos ja yhteiskunnan kehittyminen ovat vaikuttaneet opettajuuteen ja miten vaikutukset heijastuvat opettajan vapaa-ajan toimintaan. Myös nais- ja miesopettajien vertailu toisi uuden näkökulman aiheeseen. Jatkotutkimus voisi olla myös pitkittäistutkimus, jossa samoja henkilöitä seurataan nuoresta opettajasta kokeneeksi opettajaksi, esimerkiksi kymmenen vuoden ajan. Näin saataisiin kattava kuva niistä muutoksista, joita vuosien myötä tapahtuu. Pitkittäistutkimus lisäisi tiedon luotettavuutta, kun tutkittavana olisivat koko ajan samat henkilöt, eivätkä esimerkiksi tutkittavien keskenään eroavat persoonallisuudet vaikuttaisi lopputulokseen.

LÄHTEET

- Achinstein, B. & Athanases, S. Z. 2006. *Mentors in the Making. Developing New Leaders for New Teachers*. New York: Teachers College Press.
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Blomberg, S. 2008. *Noviisiopettajana peruskoulussa. Aloittelevien opettajien autenttisia kokemuksia ensimmäisestä opettajavuodesta*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Cantell, H. 2011. *Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat? Ratkaiseva vuorovaikutus aikuisten kesken*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- De Leeuw, E. D. 2005. To Mix or Not to Mix Data Collection Modes in Surveys. *Journal of Official Statistics*, Vol. 21.
- Denzin, N. & Lincoln, Y. 2000. Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. Teoksessa K. Denzin & Y. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, 1–28.
- Dreyfus, H. L. & Dreyfus, S. E. 1986. *Mind over machine. The power of human intuition and expertise in the era of the computer*. 2. painos. Oxford: Basil Blackwell.
- Ekström, I. & Silventoinen, K. 2014. *Opettajuuden vaikutukset nuoren opettajan vapaa-aikaan*. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen kandidaatin-tutkielma.
- Frone, M. R., Russel, M. & Cooper, M. L. 1992. Antecedents and outcomes of work-family conflict: Testing a model of the work-family interface. *Journal of Applied Psychology* 11, 65-78.
- Förbom, M. 2003. *Mentori. Aloittelevan opettajan käsikirja*. Vammala: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Haavio, M. H. 1948. *Opettajapersoonallisuus*. Jyväskylä: Gummerus.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2005. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä*. Porvoo: WSOY.
- Heikkinen, H. L. T. 1998. Kriisi opettaa. Teoksessa H. Niemi (toim.) *Opettaja modernin murroksessa*. Juva: WSOY, 93–109.

- Heikkinen, H. L. T. 2000. Opettajan ammatin olemusta etsimässä. Teoksessa K. Harra (toim.) Opettajan professiosta. Artikkelisarja. Helsinki: Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojensäätiön OKKA:n julkaisuja, 8–19.
- Heikkinen, H., Moilanen, P. & Räihä, P. 1999. Opettajuuden rakentumisen elementtejä. Teoksessa H. Heikkinen, P. Moilanen & P. Räihä (toim.) Opetuksen perusteita ja käytänteitä 34. Jyväskylä: Yliopistopaino, 7–10.
- Heikkinen, H. & Syrjälä, L. 2006 Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2006. Helsinki: Kansanvalistusseura, 144-162.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huberman, M. 1995. Professional careers and professional development. Teoksessa T. R. Gunskey & M. Huberman (toim.) Professional development in education. New paradigms and practices. New York: Teachers College Press, Columbia University, 199–216.
- Kalimo, R. 1987. Stressi ja sen voittaminen. Porvoo: WSOY.
- Kalimo, R. & Toppinen, S. 1997. Työuupumus Suomen työikäisellä väestöllä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Kari, J. & Heikkinen, H. L. T. 2001. Opettajaksi kasvaminen. Teoksessa J. Kari, P. Moilanen & P. Räihä (toim.) Opettajan taipaleelle. Jyväskylä: Kirjapaino ER-paino Ky, 41–60.
- Kivimäki, M. 1996. Stress and personality factors: Specifications of the role of test anxiety, private self-consciousness, type A behavior pattern, and self-esteem in the relationship between stressors and stress reactions. Helsinki: Hakapaino.
- Kiviniemi, K. 2000. Opettajan työtodellisuus haasteena opettajankoulutukselle. Opettajien opettajankouluttajien käsityksistä opettajan työstä, opettajuuden muuttumisesta sekä opettajankoulutuksen kehittämishaasteista. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakoitihankkeen (OPERO) selvitys 14. Helsinki: Opetushallitus.

- Kohonen, V. & Kaikkonen, P. 1998. Uudistuva opettajuus muutosten ja vaatimusten ristipaineessa. Teoksessa H. Niemi (toim.) Opettaja modernin murroksessa. Porvoo: WSOY.
- Koivisto, L. 2013. Luokanopettajan työssä jaksaminen. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Koro, J. 1998. Opettaja työnsä tutkijana ja kehittäjänä. Teoksessa O. Luukkainen (toim.) Tulevaisuuden tekijät. Uuden opettajan mahdollisuudet. Porvoo: WSOY.
- Korpinen, E. 1996. Opettajuutta etsimässä. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Laes, T. & Laes, T. 2001. Career burnout and its relationship to couple burnout in Finland. Paper presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association 109th San Francisco, CA, Aug, 24-28.
- Launis, K. & Koli, A. 2005. Opettajien työhyvinvointi muutoksessa. Työ ja ihminen 19:3, 350–366.
- Leaman, L. 2008. The Perfect Teacher. How to make the very best of your teaching skills. London: Continuum International Publishing Group.
- Luukkainen, O. 1998. Esipuhe. Teoksessa O. Luukkainen (toim.) Tulevaisuuden tekijät. Uuden opettajan mahdollisuudet. Porvoo: WSOY, 8.
- Luukkainen, O. 2005. Opettajan matkakirja tulevaan. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Löyttyniemi, R. Luettu 26.1.2014. <http://opettajatv.yle.fi/kansankynttila>
- Me Naiset. 2016. Opettajan kangertelu Haluatko miljonääriksi –visassa kohautti somessa – olisitko sinä osannut vastata kysymyksiin? Luettu 15.3.2016. http://www.menaiset.fi/artikkeli/ajankohtaista/opettajan_kangertelu_haluatko_miljonaaariksi_visassa_kohautti_somessa
- Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Nevalainen, V. & Nieminen, A. 2010. Opettajan psykologia. Helsinki: Edita.
- Niemi, H. (toim.) 1998. Opettaja modernin murroksessa. Porvoo: WSOY.

- Niskanen, M. 1998. Henkisen työsuojelun osa-alueet. Teoksessa M. Niskanen, K. Murto & J. Haapamäki (toim.) Menestys ja jaksaminen. Miten toteuttaa henkistä työsuojelua: Jyväskylän koulutuskeskus Oy:n julkaisu. Jyväskylä: Gummerus, 13–17.
- Nissilä, M-L. 2015. Ehtiikö rehtori lomalla? Opettaja-lehdessä 16.10.2015, 4.
- Nätti, J. & Anttila, T. 2012. Joustava työaika, organisaation menestys ja henkilöstön hyvinvointi. Teoksessa P. Pyöriä (toim.) Työhyvinvointi ja organisaation menestys. Helsinki: Gaudeamus.
- Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet. 2006. Opetusalan ammattijärjestö OAJ Ry:n verkkosivuilla. Viitattu 11.5.2014.
http://www.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447767&_dad=portal&_schema=PORTAL
- Opettajan eettiset periaatteet. 2016. Opetusalan ammattijärjestö OAJ Ry:n verkkosivuilla. Viitattu 13.5.2016. <http://www.oaj.fi/cs/oaj/opettajan%20eettiset%20periaatteet>
- Patovirta, R-L. 2005. Teachers' health in moisture-damaged schools- a follow- up study. Väitöskirja, Kuopion yliopisto. Kansanterveyslaitoksen julkaisusarja A.
- Patrikainen, R. 2000. Opettajuuden laatu ja opettajan ammatin professiomuutos. Teoksessa K. Harra (toim.) Opettajan professiosta. Artikkelisarja. Helsinki: Opetus-, kasvatusta ja koulutusalojen säätiön OKKA:n julkaisuja, 20–31.
- Patrikainen, R. 2009. Opettajan ja ohjaajan professio. Teoksessa Blomberg, S., Komulainen, J., Lange, K., Lapinoja, K-P., Patrikainen, R., Rohiola, U., Sahi, S & Turunen, T. (toim.) Opettajuuteen ohjaaminen. Artikkelisarja. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–30.
- Perttula, J. 1999. Mitä opettajuus on? Teoksessa P. Räsänen, J. Arikoski, P. Mäntynen & J. Perttula. Opettajuuden psykologia. Jyväskylä: Julkishallinnon koulutuskeskus Oy, 12–60.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallitus. Helsinki: Next Print Oy.
- Poutala, M. 2010. Opettajan valta ja vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sahlberg, P. 1996. Kuka auttaisi opettajaa. Post-moderni näkökulma opetuksen muutokseen yhden kehittämisprojektin valossa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 119. Jyväskylä.

- Salo, K. & Kinnunen, U. 1993. Opettajien työstressi: työn, stressin ja terveyden seuranta-tutkimus 1983–1991. Jyväskylän yliopiston työelämän tutkimusyksikön julkaisuja 7.
- Salovaara, R. & Honkonen, T. 2013. Voi hyvin, opettaja! Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saloviita, T. 2000. Työrauha luokkaan. Löydä omat toimintamallisi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Siitonen, J. 2001. Voimaantumisen (empowerment) työyhteisön hyvinvoinnin edistäjänä. Teoksessa M. Hautala (toim.) Elämän totuutta etsi. Kajaanin opettajankoulutusyksikö 100 vuotta. Studia Generalia. Pulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikön julkaisuja B 16, 65–77.
- Syrjälä, L. 1998. Onko koulun kello myöhässä? Teoksessa H. Niemi (toim.) Opettaja modernin murroksessa. Opetus 2000. Juva: WSOY, 25–38.
- Syrjäläinen, E. 1994. Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Westpoint Oy. 68–112.
- Tikkanen, T. 2011. Kiliseekö kassissasi? Opettaja-lehdessä 16.12.2011, 6–8.
- Tikkanen, T. 2016. Uneton luokan edessä. Opettaja-lehdessä 11.3.2016, 5.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Työ- ja vapaa-aika. Akava. Viitattu 29.4.2014.
http://www.akava.fi/tyoelama/akavan_tavoitteet/tyo_ja_vapaa-aika
- Valtonen, V. Luettu 21.4.2016. Home- ja kosteusvauriopotilaan oireet. Hengitysliiton verkkosivut. <http://www.hengitysliitto.fi/fi/home-ja-kosteusvauriopotilaan-oireet>
- Virolainen, H. 2012. Kokonaisvaltainen työhyvinvointi. Helsinki: Books on Demand.
- Viskari, S. 2009. Rakkaudesta pedagogiikkaan. Teoksessa M. Vuorikoski & T. Törmä (toim.) Opettaja peilissä. Katse ammatilliseen kasvuun. Turku: Hansaprint Oy, 122–148.
- Viskari, S. & Vuorikoski, M. 2003. Ei kai opettaja kone ole... Opettajan työ opiskelijoiden silmin. Teoksessa M. Vuorikoski, S. Törmä & S. Viskari (toim.) Opettajan vaiettu valta. Tampere: Vastapaino, 55–81.

- Vuorikoski, M. 2009. Hyvinvointivaltion kasvatit. Teoksessa M. Vuorikoski & T. Törmä (toim.) Opettaja peilissä. Katse ammatilliseen kasvuun. Turku: Hansaprint Oy, 149–176.
- Vuorikoski, M. 2009. Kyseenalaistamisen ylistys. Teoksessa M. Vuorikoski & T. Törmä (toim.) Opettaja peilissä. Katse ammatilliseen kasvuun. Turku: Hansaprint Oy, 22–56.
- Vuorikoski, M. & Törmä, T. 2009. Matka elämäntarinaa ja itseä. Teoksessa M. Vuorikoski & T. Törmä (toim.) Opettaja peilissä. Katse ammatilliseen kasvuun. Turku: Hansaprint Oy, 12–21.
- Webb, R., Vulliamy, G, Sarja, A., Kimonen, E., Nevalainen, R. & Hämäläinen, S. 2004. Luokanopettajien työn paineet, palkitsevuus ja työssä pysyminen Suomessa ja Englannissa. Teoksessa S. Hämäläinen (toim.) Opettajaprofession muutos ja opettajakoulutus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 35–59.
- Willman, A. 2000. Opettajan jaksaminen puntarissa: opettajuuden rajoja etsimässä. Teoksessa K. Harra (toim.) Opettajan professiosta. Artikkelisarja. Helsinki: Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiön OKKA:n julkaisuja, 107–116.

LIITTEET

Liite 1. Kandidaatintutkielman haastattelurunko

Nuori opettaja – Opettajuuden vaikutukset vapaa-aikaan

Jyväskylän yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos

Kandidaatintutkielma, kevät 2014

Ilona Ekström

Kaisa Silventoinen

Haastattelu suoritetaan anonyymisti, mikä turvaa haastateltavien identiteetin. Tutkimuksesta saa vetäytyä pois milloin vain, ja sanomansa käyttämisen lopullisessa aineistossa saa kieltää. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan.

Haemme kysymyksillämme esimerkkejä arjen konkreettisista tilanteista nuoren opettajan elämässä. Tutkimuskysymyksemme on: ”Miten opettajuus muuttaa elämää opettajan työn alkuvuosina?”

Haastatteluun osallistuu eri opetusalojen edustajia, ja tästä syystä kysymyksiä muokataan jokaiselle haastateltavalle haastattelutilanteessa sopivaksi. Jos jokin kysymys jää epäselväksi, voitte pyytää meiltä tarkennusta ennen haastattelutilannetta.

Taustatiedot:

1. Annan luvan käyttää haastattelumateriaalia osana kandidaatti- ja gradututkimusta:
Kyllä Ei
2. Sukupuoli: Nainen Mies

3. Ikä: ____ vuotta
4. Siviilisäätö ja perhe: _____
5. Mikä tutkinto: _____
6. Vuodet työelämässä: ____ vuotta
7. Nykyinen työtehtävä: _____

Kysymykset:

Teema 1: Opettajan arki

1. Kuvaile tavallista arkipäivääsi.
2. Kerro, miten opettajana määrittelet työ- ja vapaa-aikasi.
 - Milloin työaikasi tavallisesti loppuu?
 - Onko sinulla koulussa oma työtila vai onko työt ”pakko” viedä kotiin?

Teema 2: Vapaa-ajan toiminta

1. Törmäätkö oppilaisiisi tai heidän vanhempiaisi vapaa-ajalla?
 - Jos törmäät, kerro missä tilanteissa ja kuinka usein? / Jos et, miksi?
 - Miten reagoit näissä tilanteissa?
 - Kuvaile mahdollisia kiusallisia tilanteita?
 - Puututko oppilaiden tekemisiin kouluajan ulkopuolella esim. tupakanpoltto/kiroilu? Miten?
2. Koetko, että sinulla opettajana on velvollisuus olla roolimallina oppilaille myös vapaa-ajalla?
 - Mistä tämä johtuu?
 - Koetko, että vapaa-ajan toimintaasi tarkkaillaan eri tavoin kuin muiden ammattiryhmien edustajien? Mistä ajattelet tämän johtuvan?
3. Käytätkö sosiaalista mediaa? Mitä?
 - Rajoittaako opettajuus eri medioiden käyttöä?
 - Miten suhtaudut opettajan ja oppilaan ”ystävyyteen” sosiaalisessa mediassa?
4. Koetko, että opettajuus rajoittaa vapaa-ajan toimintaasi?
 - Jos rajoittaa, mikä, miten, miksi?

- Teetkö tietoisia valintoja menemisesi suhteen, jotta et törmäisi oppilaisiisi tai heidän vanhempiinsa?

Teema 3: Jaksaminen

1. Koetko, että opettajan työsi vaikuttaa ihmissuhteisiisi?
2. Kuvaile, millaiset työhön liittyvät tilanteet jäävät pyörimään mieleesi?
 - Vaikuttavatko nämä tilanteet vapaa-aikaasi? Miten?
 - Vaikuttavatko työssä tapahtuneet asiat uniisi?
3. Miten saat ajatuksesi pois työasioista?
 - Onko sinulla tiettyjä ”henkireikiä” esim. harrastuksia?

Koetko, että opettajuus vaikuttaa vapaa-aikaasi muuten kuin edellä esiin nousseilla tavoilla? Haluatko tuoda vielä muita ajatuksia esille?

Liite 2. Gradututkielman haastattelurunko

Opettajuuden vaikutukset vapaa-aikaan – Kokeneiden opettajien silmin

Jyväskylän yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos

Gradututkielma, kevät 2016

Ilona Ekström

Kaisa Silventoinen

Haastattelu suoritetaan anonymisti, mikä turvaa haastateltavien identiteetin. Tutkimuksesta saa vetäytyä pois milloin vain, ja sanomansa käyttämisen lopullisessa aineistossa saa kieltää. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan.

Haemme kysymyksillämme esimerkkejä arjen konkreettisista tilanteista kokeneen opettajan elämässä. Tutkimustehtävämme on: ”Ilmenevätkö vaikutukset vapaa-aikaan samalla tavalla nuorella ja kokeneella opettajalla?”

Haastattelumme osallistuu erilaisissa opettajan tehtävissä toimivia henkilöitä, ja tästä syystä kysymyksiä muokataan jokaiselle haastateltavalle haastattelutilanteessa sopivaksi. Jos jokin kysymys jää epäselväksi, voitte pyytää meiltä tarkennusta ennen haastattelutilannetta.

Taustatiedot:

1. Annan luvan käyttää haastattelumateriaalia osana gradututkimusta: Kyllä ___ Ei ___
2. Sukupuoli: Nainen ___ Mies ___
3. Ikä: _____ vuotta

4. Siviilisääty ja perhe: _____
5. Mikä tutkinto: _____
6. Vuodet työelämässä: ____ vuotta
7. Nykyinen työtehtävä: _____

Kysymykset:

Teema 1: Opettajan arki

1. Kuvaile tavallista arkipäivääsi.
2. Kerro, miten opettajana määrittelet työ- ja vapaa-aikasi.
 - Milloin työaikasi tavallisesti loppuu?
 - Onko sinulla koulussa oma työtila vai onko työt ”pakko” viedä kotiin?

Teema 2: Vapaa-ajan toiminta

1. Törmäätkö oppilaisiisi tai heidän vanhempiansa vapaa-ajalla?
 - Jos törmäät, kerro missä tilanteissa ja kuinka usein? / Jos et, miksi?
 - Miten reagoit näissä tilanteissa?
 - Kuvaile mahdollisia kiusallisia tilanteita?
 - Puututko oppilaiden tekemisiin kouluajan ulkopuolella esim. tupakanpoltto/kiroilu? Miten?
2. Koetko, että sinulla opettajana on velvollisuus olla roolimallina oppilaille myös vapaa-ajalla?
 - Mistä tämä johtuu?
 - Koetko, että vapaa-ajan toimintaasi tarkkaillaan eri tavoin kuin muiden ammattiryhmien edustajien? Mistä ajattelet tämän johtuvan?
3. Käytätkö sosiaalista mediaa? Mitä?
 - Rajoittaako opettajuus eri medioiden käyttöä?
 - Miten suhtaudut opettajan ja oppilaan ”ystävyyteen” sosiaalisessa mediassa?
4. Koetko, että opettajuus rajoittaa vapaa-ajan toimintaasi?
 - Jos rajoittaa, mikä, miten, miksi?
 - Teetkö tietoisia valintoja menemisiesi suhteen, jotta et törmäisi oppilaisiisi tai heidän vanhempiansa?

Teema 3: Jaksaminen

1. Koetko, että opettajan työsi vaikuttaa ihmissuhteisiisi?
2. Kuvaile, millaiset työhön liittyvät tilanteet jäävät pyörimään mieleesi?
 - Vaikuttavatko nämä tilanteet vapaa-aikaasi? Miten?
 - Vaikuttavatko työssä tapahtuneet asiat uniisi?
3. Miten saat ajatuksesi pois työasioista?
 - Onko sinulla tiettyjä ”henkireikiä” esim. harrastuksia?

Koetko, että opettajuus vaikuttaa vapaa-aikaasi muuten kuin edellä esiin nousseilla tavoilla? Haluatko tuoda vielä muita ajatuksia esille?

Lisäkysymys kokeneille opettajille: Kuvaile ensimmäisiä opettajan urasi työvuosia ja vertaa sitä myöhempään vuosiin tähän päivään asti. Huomaatko eroja vapaa-aikaan liittyen ensimmäisten viiden työvuoden ja tämän päivän välillä?

Millaisia vinkkejä antaisit nuorelle vastavalmistuneelle opettajille opettajuuteen ja vapaa-aikaan liittyen? Voit peilata ajatuksiasi omiin kokemuksiisi.

Liite 3. Kandidaatintutkielman litteroinnin näyte

H = Haastattelija, V = Vilja, He = Helinä, L = Linda, T = Tuukka, Ve = Venla

Viljan haastattelu:

H: No sit meillä on tässä viimesenä teemana jaksaminen. Ööö koet sä että sun opettajan työ vaikuttaa sun ihmissuhteisiin jotenki?

V: En mä oikeestaan aattele, et se olis tää työ, mikä vaikuttais. Eei siis, ei kai sillä oo merkitystä onko opettaja vai ei vai vai onko se se Mäkin vuoropäällikkö. Samallailla omat kaverisuhteet ynnä muut ihmissuhteet tota se on niiku se on se mikä on ja ja ei se niiku se opettajuus mun mielestä vaikuta siihe.

Helinän haastattelu:

H: Totaa, mites saat ne työasiat pois mielestä?

He: Jaa-a.

H: Onko siulla esimerkiksi tavallaan jotain henkireikiä tai harrastuksia millä sie sitten yrität sivuttaa niitä?

He: No mä virkkaan, mutta silloin mä kyllä aika usein mietin myös työasioita. Jos mä katon telkkaria ja se on niiku sellanen intensiivinen ajatusta vaativa tv-sarja tai leffa nii silloin mä en kyl yleensä mieti töitä tai silloin ku mä oon koirieni kanssa silloin mä en kyllä koskaan mieti töitä.

Lindan haastattelu:

H: Okei no tota miten sä määrittelet opettajana että millon sulla on työaika ja mikä on sit sitä vapaa-aikaa?

L: No varmaan just se et aika se työn tekeminen miun mielest niiku kaikenlainen tuntien suunnittelu ja Wilman lukeminen ja sitten aineiden ja kokeiden korjaaminen ni mie se pitää pystyy lopettamaan silloin neljän tai puolen viien aikaan viimeistään.

Tuukan haastattelu:

H: No miten reagoit näissä tilanteissa, miten toimit siinä sitte?

T: Yylensä mä ilahdun ja sanon morjensta ja jos on joku semmonen vähän tutumpi, tutumpi tyyppi, kenen kans on esimerkiks vanhempain tapaamisissa juttu kulkenu, kulkenu enemmänki, ni sit saatan jäädä juttusillekin, mutta tota noin niin et, et joskus se on vaan se terve vaan ja sitten jatketaan matkaa.

Venlan haastattelu:

H: Koetko, että siulla on opettajana velvollisuus olla roolimalli jotenki vapaa-ajalla näille oppilaille?

Ve: No, tietyllä tavalla joo. Mutta sitten on kuitenkin ite yrittäny pitää semmosen ajattelun, että on se opettajakin ihminen. Et ei sen tarvii olla mikää semmonen malliesimerkki ja mallikansalainen ja olla semmonen niiku terveyden ja kaiken siis semmonen esimerkin kuva, että kuhan nyt on oma ittesä ja yrittää nyt jollain tavalla itekki käyttäytyä.

Liite 4. Gradututkielman litteroinnin näyte

H = Haastattelija, E = Elina, M = Matti, N = Niina, S = Saara, P = Pentti

Elinan haastattelu:

H: Joo. No, mm, miten sä määrittelet sun työ- ja vapaa-ajan? Et millon sun työaika loppuu?

E: Mm, no, virallisesti silloin ku lähtee töistä pois työpäivän jälkeen, se ei lopu siihen, ku oppilaat lähtee kotia, vaan se loppuu virallisesti silloin ku itse lähtee, mut sitte taas epävirallisesti ni on päiviä, jollon se työpäivä jatkuu mielessä aika pitkälle. Iltaan asti. Et jos on, jos on ollu semmonen haastavampi työpäivä, ni se on hyvin vaikee tehdä niinku se raja siinä et, et millon työt loppuu ja millon vapaa-aika alkaa.

Matin haastattelu:

H: Joo. Nonii sitte, mennään tohon teemaan kaksi, elikkä vapaa-ajan toiminta. Törmäätkö oppilaisiisi tai heidän vanhempiansa vapaa-ajalla?

M: Silloin kun omat lapset oli tämän koulun oppilaita, elikkä sanotaanko silloin että kun oppilaat joita opetti niin niitten vanhemmat oli samaa ikäluokkaa kun ite. Niin silloin tuli törmättyä näihin oppilaisiin lasten harrastuksissa, heidän vanhempiensa harrastuksissa tosi usein. Mutta nyt sitten kun on lapset muuttanu pois kotoo, ei tarttee enää kuljettaa harrastuksissa, lasten harrastuksissa, niin ei tapaa juurikaan koulun oppilaita eikä heidän huoltajiin. Et ihan satunnaisesti kaupassa.

Niinan haastattelu:

H: No koetko, että sulla on opettajana velvollisuus olla roolimallina oppilaille myös siellä sun vapaa-ajalla?

N: No joo, kyllä. Kellä tahansa aikuisella oikeestaan tietysti on velvollisuus olla roolimalli, mutta ehkä opettajana sen kokee aika voimakkaana, että. Että kyllä sitä mieltii, et ei tulis mieleenkään, että joisin torilla viiniä. Ei, ei sellasta. Ei missään tapauksessa, että.. Kyllä se on jotenki niin syvässä se opettajuus että. Mutta ehkä myöskin sitten mun niinku ylipäätään toiminnassa niinku vanhempana, että kun on omia lapsia, niin ajattelee myös niin, että on oltava ylipäätään roolimallina.

Saaran haastattelu:

H: Hyvä. Sitten toi teema kolme, elikkä jaksaminen. Ööö, koetko että opettajan työ vaikuttaa siun ihmissuhteisiin?

S: Kyllä.

H: Miten ajattelet että?

S: No tavallaan se, että opettajantyö kaikenlaisiin suhteisiin, että opettajan ammattikuva on niiku vapaa-aikanakin sillä tavalla mukana, että sie niiku tiedostamattakin tarkkaillet varmasti lapsia erilaisissa tilanteissa esimerkiks tuolla liike-elämässä tai erilaisissa julkisissa tilanteissa, vaikka ne ei oo joskus omia oppilaitakaan. Paljon toki kiinnitän huomiota kasvatustilanteisiin ja tämmösiin toimenpiteisiin, jos on niiku jotakin erikoista käyttäytymisessä, esimerkiks lapsella kaupassa, ni hyvin helposti aika valpas kattomaan miten huoltajat toimii siinä tai kasvattajana, ja ja semmonen kanssa semmonen ammattitauti että on helposti puuttumassa tilanteisiin ja olemassa siinä mukana ja auttamassa ja ehkä joskus neuvomassakin tai on niiku aina valmis vähän ku partiopoika.

Pentin haastattelu:

H: Joo. Nii no tuleeks sulle jotain nyt muuta mitä tässä jo on esille tullu niin sellasta mieleen et mikä vaikuttais sun tai et miten opettajuus vaikuttais sun vapaa-aikaan?

P: Mmm. En mä tiedä, jonkun verran niiku aattelee nuorta opettajaa ni niillä nyt tietenki voi olla erilaisia työn mukana tuomia vastuualueita, et jos niiku töihin velvotetaan tai oletetaan et vetää koulun kerhoja tai vapaa-ajan kerhoja tai muita ni ne nyt tietenkin ehkä vähän muuttaa sitä, mut ei mulle nyt tuu semmosta mitään mitään mieleen. Et niiku oon pari kertaa sanonu ni et tälläset työ- ja vapaa-ajan suhde on semmonen vähän häilyvä, et ei sitä osaa sillee ajatella, et ei tuu mieleen.